

PEDRO CALDERÓN DE LA BARCA

(17. 1. 1600—25. 5. 1681)

Poslední představitel závěrečného, barokního období zlatého věku španělského písemnictví dramatik Pedro Calderón de la Barca vytvořil přes dvě stě her, z toho na sto dvacet komedií a osmdesát meziher a autos sacramentales (algoricko-symbolických jednoaktovek náboženského obsahu). Byl potomkem starobylého šlechtického rodu, studoval na univerzitách v Alcalá de Henares a Salamance, za svého nepřilíživě rušného života dosáhl vysokých poct: byl jmenován čestným královským kaplanem a dvorním básníkem. Mnohé jeho hry tematicky čerpají z dramát jeho předchůdců, zvláště Lope de Vegy. Platí to i v případě slavného Zalamejského rychtáře (El alcalde de Zalamea), známého i z našich jevišť. Stejnomená předloha Lope de Vegy dostává v Calderónově zpracování dějovou i charakterovou naléhavost, která mocně vyzdvihuje dramatický účinek konfliktu a jeho řešení. Hra Život je sen (La vida es sueño), prvně uvedená r. 1635 a považovaná za Calderónovo vrcholné dílo, je typickým příkladem dramatu idejí, avšak odvážným řešením problému predestinace a svobodné vůle překračuje hranice barokního, náboženského chápání člověka.

Pedro Calderón de

ŽIVOT JE S

JAMU	
STUD.	55a

Knihovna JAMU
322600045668

ODEON

Přeložil Vladimír Mikeš

Pedro Calderón de la Barca (1600—1681) uzavírá řadu velkých tvůrců španělského zlatého věku. Je o dvacet let mladší než Francisco de Quevedo a Tirso de Molina, od Lope de Vegy jej dělí téměř čtyřicet let, od Cervantese víc než půl století.

Jedna epocha končí, panství Habsburků ve Španělsku se nezadržitelně hroutí. Roku 1588 je rozprášeno španělské Nepřemožitelné loďstvo a Španělsko přestává být námořní velmocí, neúspěšné války s Francií znamenají konec španělské hegemonie ve Francii, dlouholetý protišpanělský odboj v Nizozemí se blíží vítěznému závěru, španělské intervenční tažení do Čech v třicetileté válce za vévody Olivarese a nový pokus o intervenci v Nizozemí jsou další ranou do rozpočtu monarchie, od Španělska se odtrhuje Portugalsko a načas i Katalánsko.

Válka za válkou! Už koncem 16. století dosahuje státní dluh 37 miliónů dukátů a armáda stojí 10 miliónů ročně. Hospodářský úpadek je nezadržitelný. Španělskem, rukama šlechty, která nemá zájem na rozvoji průmyslu, protekl proud zlata z kolonií, vytratil se do zahraničí a znehodnotil práci. Pole leží ladem, řemesla upadají, na venkově panuje nepředstavitelná bída. Na počátku 16. století má Španělsko osm miliónů obyvatel, v druhé polovině 17. století už jen něco přes čtyři milióny. Ranou z milosti španělskému hospodářství je vyhnání morisků, Maurů přijavších většinou jen naoko křesťanství, kteří jsou nej-

pracovitější vrstvou v zemi, a i ty Filip III. roku 1609 vypovídá ze Španělska, aby se zmocnil jejich jmění: do tří dnů se musejí vystěhovat ze země a vzít si mohou, jen kolik unesou. Dobré pracovníky král vyhání a opuštěné kraje nemá kým osídlit.

K tomu přičtěme úpadek mravní. Zalistujme v Quevedově Životě rošťáka, v Quevedových verších: „Žít dneska, to je krást a krást, počestná živnost berků vzkvétá, v té putyce našeho světa je doma zlodějství a chlast... A kradou lidi ze všech kast... Je to svět hry a přebíjení, kdo krade, trumfuje a nese.“

Calderón tedy přichází ve chvíli veliké a poslední krize jedné epochy, ve chvíli zpochybnění její životní koncepce.

Objevy, které učinil španělský zlatý věk, tu už jsou: donkichotská projekce snu o poctivém, netaktizujícím životě do skutečnosti, životní praxe poctivosti v realitě, která sen považuje za čiré bláznovství, projekce zprou jen rozmarná a bláznivá, o níž Cervantes ani dva roky před smrtí (kdy píše Cestu na Parnas) netuší, že je historii jímavě a nostalgicky vážnou; donjuanská touha po absolutnu, onen rituální tanec kolem přítomnosti, známý z tauromachie, která není ničím jiným než „divadlem smrti“, tancem kolem zvířete zabíjeného ve chvíli nejvyššího vzepětí, nejvyšší životnosti — neboť tím se španělský Don Juan liší od všech přelstých donchuánů, rozkošníků a požívačů chvíle. Tirsův Don Juan je burlador, buřič, vysmíváč falešné přítomnosti, a kdyby poznal ženu, která by jej odmítla, přestal by být Donem Juanem; on je dialektik, cítí bolest z pomíjení, své cynické, „času dost, nic nezmeškám“ pronáší z hořkosti nad nalháváním o absolutnu, které ještě ke všemu ve světské rovině zastupuje ta skřípající mašinerie, již má podat ruku.

Je tu projekt nepochybně posilovaný vzrůstajícím zoufalstvím nad stavem soudobé společnosti: statečnost je povinností nadosobní, statečnost je víc než láska, víc než láska je také čest. Láskou lze sice omluvit selhání, nedostání povinnosti, ale milovat nečestného nelze. Selžeš-li kvůli lásce, ztrátiš ji — na rozdíl od romantismu, kde láska je démonická, dědictví titánské vzpoury a povoluje i spolčení ve zločinu. Barokní čest je závažnější než individuální život, morálka diktovaná obcí je pro jedince závazná, ať chce nebo nechce; zrada, milostná i občanská, nejenže bolí, ale uráží, degraduje člověčenství. Sen, snění není féerit ani slasti, není ani podívanou, španělský sen této doby je projekce — u Cervantese i u Queveda, sen z hořkosti, a z té vyvěrají jenom sny-výzvy burcující k probuzení ze skutečnosti, která se za skutečnost vydává neprávem, zákeřně, za pomoci světské feudální moci. Barokní sen se jmenuje spíše Desengaño, Rozčarování, které vede člověka ulicí Pokrytectví, jak je tomu v jednom ze Snů Quevedových, nazvaném Svět zevnitř.

Už před Calderónem je doba posedlá frenetickým psaním, teprve Calderónem tato posedlost končí. Poptávkou diváka se zcela vysvětlit nedá. Prostřednictvím hry, „komedie“ (pod níž španělská dramatika zahrnuje drama, tragédii i veselohru), si doba nepochybně kladla otázky po smyslu života a lidského konání. S napětím sledovala, co udělá lidské gesto, čin, maska na scéně, ptala se na vztah mezi pravdou a hrou, nebo kdy pravda začíná být hrou a hra pravdou — na jevišti i ve velkém divadle světa. I v té nejrozšířenější formě „komedie“, ve hře zápletkové — kterou dnes cítíme a takřka vždycky uvádíme jako hru zábavnou, oddechovou —, viděl soudobý Španěl cosi hlubšího: můžeš se změnit, být jiný, budeš-li chtít nebo dopustíš-li to, prů-

hlednou maskou bereš na sebe tvář-podstatu, byť si myslíš, že to děláš jen načas nebo naoko; maska ve španělské komedii je jiná než v italské harlekyniádě, kde má spíše tvář zakryt, pokryt, kde je často pokrytectvím — ve španělské komedii spíše tvář odkrývá a naznačuje závažnost přijaté tváře.

To vše nachází Calderón již připraveno. On přichází dědictví zlatého věku dovršit.

O jeho životních osudech toho víme málo, žil životem osamělým, pracovitým, soustředěným. Narodil se 17. ledna 1600 v rodině nižší šlechty, devítiletý vstoupil do jezuitské koleje, po pěti letech humanitních studií se roku 1614 zapsal na univerzitě v Alcalá de Henares, aby se mohl stát kaplanem v kaplanství založeném jeho dědem, v roce 1615 odešel do Salamanky, studoval církevní a občanské právo a pobyl tu až do roku 1620. Opustil kněžskou dráhu, vrátil se do Madridu, spolu s dvěma bratry se zapletl do jakéhosi sporu, jenž měl za následek smrt syna dona Diega de Velasco: ke smrti došlo, až když bratři Calderónové zaplatili výkupné 600 dukátů. Do té doby spadá první Calderónova komedie Láska, čest a moc (Amor, honor y poder, 1623). V letech 1623—1625 byl Calderón patrně v severní Itálii a ve Flandrech a po návratu vstoupil jako páže do služeb vévody de Frías. Nato se zapletl do skandálu se synem herce Antonia de Villegas: hercův syn těžce zranil Calderónova bratra a schoval se do kláštera jeptišek trinitářského řádu, Calderón s pochopy vznikl do kláštera a přes protesty jeptišek ho prohledal. Protestoval sám Lope de Vega, jehož dcera Marcela byla v klášteře, a v kázání před dvorem Calderóna napadl páter Paravicino. Calderón byl napomenut, ale neztratil přízeň královu a na oplátku napadl Paravicina v komedii

Vytrvalý princ (El príncipe constante). Roku 1635 se na slavnostech při otevření zahrad a paláců Buen Retiro hrála Calderónova hra Kirkéiny čáry a putování Odysseovo (Los encantos de Circe y peregrinación de Ulises). V roce 1636 král jmenoval Calderóna rytířem řádu sv. Jakuba, Calderón téhož roku vstoupil do služeb vévody del Infantado a zahájil vojenskou kariéru. V době války proti Katalánsku se účastnil obléhání města Fuenterrabia a byl raněn do ruky, roku 1642 byl při obléhání Léridy, při němž padl jeho bratr. Znechucen vojenským životem požádal o penzionování. Kolem roku 1647 se mu narodil nemanželský syn Pedro José; o matce se neví nic, záhy zemřela; teprve v roce 1651, když se Calderón dává vysvětit na kněze, prohlásil Pedra Josého za syna, nikoli za synovce, jak to činil do té doby. Syn zemřel v útlém věku.

Roku 1653 se Calderón stal kaplanem v Toledu, přesídlil tam, ale často pobýval v Madridu a psal hry pro slavnosti v královském paláci. Byl kritizován, že jako kněz píše světské komedie, ale sám král i hlavní cenzor jej pověřili, aby složil autos sacramentales pro slavnosti v Toledu, a Calderón cenzorovi odpověděl: „Buď je to špatné, nebo dobré: jestliže je to dobré, ať se mi nečiní potíže, a jestliže je to špatné, ať se mi to nepřikazuje.“

V roce 1663 byl jmenován čestným královským kaplanem a znovu přesídlil do Madridu. Řídil divadelní představení u dvora, psal především náboženské hry, vstoupil do Sboru madridských kazatelů a stal se jeho nejvyšším kaplanem.

Dne 20. května 1681 napsal závěť, v níž žádal, aby byl pohřben bez okázalosti a nesen nezastřený, aby poněkud odčinil „marnivost promrhaného života“ tím, že „vzbudí veřejné rozčarování“. Pět dní nato zemřel.

Odešel v něm dramatik oblíbený u obecnosti všech

vrstev, oblíbenější než všichni jeho současníci — jenom popularita Lope de Vegy byla „hlučnější, ale ne tak hluboká a trvalá“, jak říká Menéndez y Pelayo.

Předpokládá se, že Calderón napsal asi sto dvacet komedií, osmdesát mezihér, autos sacramentales a loas. Soudobá vydavatelská praxe se vždy nevyznačovala seriózností, autor odevzdal text hercům a obvykle se o něj dál nestaral, text vyšel mnohdy bez jeho vědomí upravený a značně zkomolený. Proto se básníkův bratr José ujal vydávání Calderónových her a vydal celkem čtyři svazky, každý po dvanácti hrách. Ke čtvrtému dílu z roku 1672 napsal předmluvu sám Calderón: odmítá v ní řadu komedií otištěných pod jeho jménem. Roku 1677 byl bez jeho vědomí vydán pátý díl — s tolika omyly, že Calderón autorství knihy rozhořčeně odmítl. A když vévoda de Veragua požádal Calderóna krátce před jeho smrtí o seznam jeho děl, Calderón do něho zařadil sto deset titulů.

Vcelku lze říci, že Calderón shrnuje výsledky svých předchůdců, španělské divadlo dovršuje a zhutňuje až k neúnosnosti; všechna témata španělství u něho pod tlakem doby těžknou. Co bylo u Lope de Vegy nebo Alarcóna improvizací, nápadem hozeným v šťastné chvíli na papír (často za jedinou noc) a dralo se vpřed s dychtivou taneční lehkostí, to u Calderóna zvolňuje krok, místo šíře (a renesanční horizontály, k níž tihl Lope de Vega) nastupuje ponor (a vertikála baroka), místo nepřeberné nápaditosti reflexe, systém, uměřenost.

Calderón odstraňuje zbytečné postavy, děj zjednodušuje a postavy stylizuje, což zvláště vynikne na tématech, která ve svém prvním období, navazujícím na národní realistické, žánrové divadlo, přebírá od Lope de Vegy a jeho žáků. V druhém období, v období komedií poetických a symbolických,

jde ještě dál: děj se proměňuje ve svůj význam, postavy čím dál víc směřují k znaku, k psychologickému schématu, jako by už neměly čas zdržovat se životní empirií, která u Calderóna zvláště je jenom tisícero možností vedoucí vždycky k jediné otázce po smyslu života, po jeho osmyslení. V tom jsou postavy jeho her podobny plamenně lomeným, svítivým postavám z El Grecových obrazů, které měl Calderón v Toledu denně před očima. Calderónova syntéza je však také syntézou zoufalství nad empirií, které sílí po celý španělský zlatý věk a propuká do čínorodé skepse, do odvahy systematicky a radikálně zpochybnit všechno, co nelze evidentně přijmout za pravdivé — což už jsou slova Calderónova současníka Descarta, který svou Rozpravu o metodě píše snad téhož roku jako Calderón svůj Život je sen (La vida es sueño, 1635). Descartova skepse volá především po sebepoznání, které je východiskem k předmětnosti světa.

Také Calderónovo dílo je východiskem k metodě, kterou sleduje tak houževnatě, až se stává samo metodou k nápravě, k stmelení rozpolceného světa — tvorbou. A v tom je patrně Calderónův objev nejvelkolepější a nejvíc přesahuje svou dobu. Calderón sjednocuje dílem. Svět že je veliké nepřehledné divadlo? Rozdrobené, náhodné, improvizované, s lyrickými či jakými vložkami? Ne! Velké, velkolepé divadlo je třeba světu vtisknout, lyriku spojit s dějem, všechny složky, droby, improvizace života podříditi inscenaci sledující vlastní smysl, inscenaci, jež nemá jiné oprávnění než sebevyjasnění.

To platí o všech žánrech, které Calderón píše. A píše ovšem všechny druhy komedií, od her zápletkových přes dramata cti, dramata tragická a mytologická, dramata filozofická a náboženská až k autos sacramentales. Zápletkové komedie „plášť a meče“ (de capa y espada) srší radostí ze hry, „postavy jsou jako pohlceny hrou“,

řiká Michelline Sauvageová, „herci jsou vtaženi do děje, který má cíl sám v sobě“. Zápletková komedie u Calderóna je jiskřivá báseň, byť její rozuzlení je předem dáno. Tu jsou názvy nejproslulejších: Dům se dvěma vchody neuhlídáš (*Casa con dos puertas mala es de guardar*), Ženo, plač a zvítězíš (*Mujer, llora y vencerás*), Tichá voda (*Agua mansa*), Sám sobě soudcem (*El alcaide de sí mismo*), Falešný astrolog (*El astrólogo fingido*), Bílé ruce neurazí (*Las manos blancas no ofenden*), Dáma skřítek (*Dama duende*). V Calderónově světě scházejí matky. Dívky jsou vychovávány přísnými otci nebo poručníky, a překročí-li nápadník hranici cti, napravi nakonec svůj krok k otcově spokojenosti a podle regulí patriarchální morálky, to jest podle zákona rozumu; dívky se zamilovávají spíše ze žárlivosti a sebelásky, jen taková láska vede podle autora k šťastnému neproblematickému konci.

Ale postačí zajít o kousek dál a nevrátit se přes překročenou hranici: okamžitě se rozpoutá drama tak krvavé, že vynese autorovi výtku nemorálnosti. Ve hře Za tajnou urážku tajná pomsta (*A secreto agravio secreta venganza*) podezřívající manžel zabije soka a hodí jej do Taja a ženu nechá uhořet v domě, který zapálil. Ve hře Malíř své hanby (*El pintor de su deshonra*) unáší manželovi ženu její bývalý milenec Alvaro. Manžel je pronásleduje do Neapole a zabíjí před očima rodičů obou milenců. Rodiče nechají vraha uniknout, protože — jak říká Alvarův otec — „kdo mstí čest, neuráží“. V dramatu Lékař své cti se o doňu Manctu, ženu dona Gutierra, uchází infant don Enrique. I Gutierra dožene podezření ke krvavému činu: králova bratra zabit nemůže, pomstí tedy domnělou urážku na nevinné ženě. Přiměje felčara, aby ji pustil žilou a nechal ji vykrváčet. Felčara přivedli i odvedli se zavázanýma

očima, ten však při odchodu obtiskl zakrvácenou dlaň na průčelí domu a podle toho dům ráno poznají. Král však Gutierrovi zločin odpustí, protože šlo o čest. Doña Mancía dosud leží v domě a Gutierre si už bere za ženu svou někdejší milenkou! V monologích se hrdina představoval jako oběť zákona cti.

Podobných her bychom mohli jmenovat ještě několik: všem je společný jeden paradox — jsou označovány za dramata cti, avšak trestající vraždi nejčastěji ze žárlivosti, k níž stačí podezření, žárlivost jej bezhlavě žene až za hranice rozumu. Ale i tam, kde nešlo jen o pouhé podezření, se mstítel svého úkolu leká, vysvětluje jej jako povinné hrdinství, takže v obou případech jako bychom přihlíželi chladnokrevné vraždě. To je nejdiskutovanější otázka Calderónových her. Předváděl tato dramata, aby projevil odpor ke krvavým řešením otázek cti?, ptá se Juan Luis Alborg. Zastavujeme se u tohoto paradoxu úmyslně, abychom si na něj vzpomněli při četbě hry Život je sen. Že by týž básník postavil vedle sebe — v komediích pláště a meče a v dramatech cti — dvě tak odchylné podoby lásky a v krvavých dramatech potřeboval vraždu jen jako dramatický účinek látky? To jistě ne. Hrdza není cílem jeho metodicky stavěného světa. Je jim láska ušlechtilého srdce, které rádo odpouští, jak se dočteme v posledním dvojverší hry Život je sen. Ale tuhle lásku nepopisují ani hry zápletek, ani hry zahrávání si se ctí. Ano, čest je víc než láska galantní i démonická, ale láska, k níž dochází Segismundo na konci své historie, dědičnou hierarchii hodnot neuznává. Čest nejenže není ctí stavu, ale stavem duše, je nedílnou součástí laskavého srdce. Nejenže nelze milovat nečestného, ale nečestný není schopen lásky. A jeviště divadla světa lepším neudělá.

Občas se tvrdívá, že Calderón je plodem ideologie své doby. Ale není to výklad příliš zjednodušený? Nevykračuje naopak často proti své době? Předvádět v zemi inkvizice na jevišti takové jatky pseudociti, drama rozbourané pro pouhé podezření! Nové pojetí Calderóna vystupuje zřetelněji zvláště v hrách takřka dodneška tradičně opomíjených, to jest v tradici Calderónova ohlasu vyvolaného romantismem. Přiznává se Calderónovi, že dovršil demokratické dědictví španělského divadla v známé postavě „počestného venkovana“ Pedra Crespa v dramatu Zalamejský rychtář (El alcalde de Zalamea), v pohaněném prostákově, který se postaví proti křivdě spáchané na jeho dceři a potrestá urozeného násilníka smrtí, vzepře se feudální moci a tím se dovolává stejného práva na čest pro všechny.

Ale povšimněme si například i hry Láska až za hrob (Amar después de la muerte). Morisk Tuzaní hledá španělského vraha své ženy v nepřátelském — křesťanském vojsku; nevěda, o koho jde, zachrání mu ve rvačce život a dostane se s ním společně do jedné vězeňské cely. Tuzaní se až z vrahova vyprávění doví, kdo to je, a když mu vrah vylíčí, jak zabil krásnou Maurku, zabije ho se slovy: „Takhle jsi to udělal?“ A protože se tento příběh odehrává na pozadí společenského konfliktu, je to zároveň hra o pokrytectví. Moriskové přijali křesťanství jen naoko, pod španělským nátlakem, a tajně se drží svého náboženství; zároveň jsou — jak jsme se zmínili — poslední dělnou a nejvíce vykořisťovanou skupinou španělského obyvatelstva. A Calderón nás vede na jejich tajné muslimské obřady. Po pogromu, při kterém zahynula Tuzaního žena, se moriskové pozdvihnou ke vzpouře. Jsou nakonec poraženi, a Tuzaního čin je ospravedlněn, neboť Tuzaní jednal ve jménu lásky až za hrob. Ze „šťastného konce“ však znovu

vytane ironická pachut pokrytectví: moriskové zase provolávají slávu španělskému králi a Austria jim jeho jménem zřejmě diplomaticky „odpouští“. Jenomže my jsme po celou hru stáli s Calderónem na straně morisků a činu Tuzaního. Vítězní Španělé jednají ve jménu bombastické přetvářky: té provolávají slávu pokoření moriskové.

Anebo dvoudílná hra Dcera vzduchu (La hija del aire)? To už je invektiva až příliš jasná. Je to hra o moci, o touze po moci, o ctižádosti, která v praxi vyvrací všecku idealitu doby. Calderón tu v podstatě předvádí zákulisí inkvizice a feudálního vládního aparátu a kryje se tím, že dává postavám antická jména. Ale je v té hře všecko: otázka všelidská a otázka celého baroka, velká shakespearovská freska pozemského hemžení doplněná velkou Calderónovskou otázkou, jak hemžení zpřehlednit, do jaké míry lze realitu ovládnout snem. Semiramis — v Dceři vzduchu — žije střezena Teiresiem v jeskyni v pustině, bez kontaktu se světem, aby se nenaplnil úděl, který byl předpovězen. Ví o své predestinaci, ale přesto se vzbouří: chce být svobodná, neboť přečkávat život zaštitěna před jeho pravděpodobným nebezpečím je nesnesitelné. Je přesvědčena, že svobodně — rozumem — úděl přemůže. „Není lepší, aby mě zabila pravda než představa?“ ptá se. Menón, vojevůdce syrského krále Nina, ji osvobodí — a v té chvíli se úděl začne naplňovat. Teiresias se zabije, Menón se zamiluje do Semiramidy, ale je na Ninův rozkaz sesazen a oslepen, protože sám Nino se do Semiramidy zamiloval. Semiramis se zřiká Menóna a spojuje se s králem, aby se dostala k moci. A hle: všecko si dřív představovala větší, zdi, budovy, chrámy, samu moc! Je korunována a slepý Menón ji vítá kletbou: pohřbiš se v zapomnění.

Nino zemřel za záhadných okolností. S moci přišel

i strach: Semiramidin syn Ninias, velice podobný matce, musí žít v ústraní. Semiramis jde od vítězství k vítězství. Babylón obléhá lydijský král Lidor: události sledujeme ze strany Lidora i Semiramidy (oba mají pravdu), Semiramis zvítězí a přikáže, aby Lidor byl uvázan u prahu paláce jako pes a štěkáním potvrzoval psi věrnost. A nyní vtrhne do Babylónu Ninias a lid ho chce za krále. Semiramis, pro niž žít bylo vládnout, se zřiká moci a přenechává trůn synovi. A tu přihlížíme nejtordší kritice moci, jakou najdeme u Calderóna a v celém španělském divadle. Ninias ruší matčina rozhodnutí, propouští vězně, také Lidora, nově rozděluje funkce. Semiramis zatím v samotě poznává svůj omyl: než být ubíjena samotou, lépe zabíjet a uskutěčňovat svůj úděl vědomě. Ale podaří se jí uchvátit zpátky moc, když jako Semiramis ztratila tvář? Zmocní se vlády tajně, únosem vlastního syna, kterého dá kamsi zavřít, a protože se jí syn velice podobá, vládne jeho jménem. Ruší synova ustanovení, jako by je Ninias rušil sám. Fraška státní moci vrcholí. Lidor je znovu uvězněn, nový velitel je zbaven velení, dřívější povolán zpět... Když dav prosebníků přichází do paláce, Semiramis dává pověsit vojáka, který si stěžuje, že mu zrušili penzi, třebaže pomáhal odstranit Semiramidu. Ale mít moc ve jménu někoho jiného znamená nemít ji, je to jako naplňovat cizí úděl, podlamuje to síly. Když Lidor vtrhne s vojskem do Babylónu, Semiramis je poražena a umírá obklopena přízraky těch, které zavraždila. Předpověď se naplnila. Semiramis bojovala proti osudu zbraněmi, které se jí musely vymknout z rukou, protože nebyla s to „přemoci sama sebe“! Ve vypáčených dveřích se objevuje pravý Ninias, pravda vychází najevo, Lidor zastavuje boj.

A tohle že není drama namířené do vlastních řad? Tato

takzvaná mytologická hra že je pouhou pohádkou — u člověka, který nepíše, nekoná nic bez otázky po smyslu každého konání? Který se v každé hře znovu ptá: co jsem v nepřehlednosti světa? Mohu proti ní ve své chvíli něco učinit? Znamenám něco v realitě? Jsem zaměnitelný jako věci, jimiž jsem obklopen, nebo jsem jediný a neopakovatelný se svou láskou nebo bolestí? Mám mužně zničit to, co miluji, jak by řekl Montaigne, anebo svou neopakovatelnou láskou, svým neopakovatelným životem mám popírat nepřehlednost a strážít lásku jako cosi nezničitelného? Jinými slovy: jsem čitelný a mohu být kdykoli přečten? Nebo ještě jinak: to, co zapisuji svým životem, je jenom čmáranice — nebo součást textu čitelného ve svém celku?

Nepochybujme o tom, že Calderón ke své současnosti míří a zasahuje ji. Ale potom bude třeba přijmout i jiný výklad jeho nejslavnější hry Život je sen, která se hrála roku 1635 na královském dvoře.

Svým námětem má hra blízko k Dceři vzduchu. Příběhem Basiliova syna Segismunda je znovu vyslovena otázka, ~~co je to predestinace~~ a lze-li ji zabránit bez přispění a proti vůli toho, jehož se týká. Calderón se v podstatě ptá: nejde spíše o výklad predestinace než o ni samu, o čtení sebe i druhých? Do jaké míry již člověk zvládá tu Basiliovu „vědu“ či umění číst ze znamení, z částí, z detailů, ze znaků? Calderón tu takřka descartovsky staví problém lidské svobody do závislosti na správném čtení, nezatíženém apriorním závěrem, na čtení vycházejícím jen z jistot zcela zřejmých. To je něco nového!

Nově se tu klade také otázka nadhozená už pozdně renesančním člověkem: co vlastně je skutečnější, skutečnost, nebo představa o ní, když to bytí ustavičně „není, čím je, a je, čím není“, a v bytí nabízí sen a ve snu nebytí hrozí by-

tím. Stojí život a sen proti sobě, nebo je to jen protiklad zdánlivý? Calderón se snaží vnést světlo do problému hluboce znepokojujícího dobu: uskuteční se člověk v dějinách, nebo mimo dějiny? Může se zachránit jen on sám — a všechno ostatní ať jde, jak chce? Segismundo — vyvržený mimo dějiny, potom na zkoušku do nich vpuštěný a znovu z nich vypuzený — neví, který pobyt byl skutečnější. V pustině žil sice jako zvíře, ale neškodně, byl snícím živočichem, teprve mezi lidmi se poděsil hrozivého snu, za nějž mu nyní vydávají život v pustině, a začal se za něj mstít. Ale tím naplňuje svůj zvířecí úděl! Otec četl špatně. Chtěl syna (i sebe) uchránit, a přitom ho — rozštěpil. Takže je to bludný kruh? Buď být nevinným živočichem v samotě, nebo zvířetem v dějinách? Buď sen (mimo dějiny), nebo skutečnost (v dějinách)? A most mezi nimi nevede? V jedné skutečnosti snít o druhé a naopak a nevědět, která „skutečnost“ je skutečnější? Ale Calderón nedává za pravdu ani prvnímu, ani druhému Segismundovi.

☉ Až když Segismunda přijde osvobodit vzbouřený lid a žádá ho, aby se mu postavil do čela, Segismundo prohlédne nutnost sebevolby a tehdy v něm vyroste kdosi třetí, jenž je srostencem těch dvou, jenž v sobě nahlíží realitu zdáním a její prchavost a zdání realitou, člověk, který se — abychom užili Calderónovy oblíbené představy — naučil číst sám sebe ve skutečnosti. Člověk, který objevil umění číst, neboť čtení není nic jiného než shledávání sebe sama nad čteným.

Segismundo dovede vzbouřence k vítězství a mohl by krutě pokořit nepřítel, podupat šediny otce, ale neudělá to. Jeho největším vítězstvím je, že přemohl sám sebe, svou „přirozenou“ touhu po pomstě a moci, že se naučil vidět sám sebe. Teď konečně založil novou skutečnost, v níž platí: „Vskutku, zkrotme, co nám dříme | v povaze, tu temnou

zlošť, | běs a ctižádostivost, | když je tomu tak, že sníme.“
Teď už Segismundo nikomu neublíží, a neškodí ani dějinám. Má už právo zasahovat do dějin, když se jeho sen promítá do jeho skutečnosti, jestliže už žije, skutečně žije ve svém snu. Jen ten, kdo žije o krok před sebou, je s to pohnout životem svým i životy druhých. Ovládnout realitu snem. A není-li s to se změnit, přispívá jenom k opakování dějin a jejich nečitelnosti.

Ale k jakým necalderónovským výkladům výrok „život je sen“ svedl! Buržoazie si svůj výklad formulovala celá desetiletí, jen stále naléhavěji a nenasytněji: byla to skepticky nebo „realisticky“ pronášená slova, to všechno je sen, ale život je život, a musí se brát takový, jaký je, je třeba přijmout tu jeho tvář, kterou ukazuje, a nepátrat po jiné, nepachtit se za jakýmsi snem o životě. (Je to zhruba stanovisko prvního Segismundova procitnutí do „skutečnosti“.) Život je časem užívání a využití. Požívač, uzurpátor života, spotřebitel vykládá sen jako snovou vidinu. Podle něho stojí na jedné straně život „takový, jaký je“, a na druhé straně sen jako podívaná, podívaná zaplacená s vědomím, že je bezpečně neskutečná. Říká sice: život je život, domnívá se, že se zmocňuje skutečnosti, ale v podstatě se dotýká jen hladkého povrchu a ze života — jakožto hlubokého přediva vztahů a významů — má strach. A proto tady vystupuje život „takový, jaký je“ (to jest jak se spotřebiteli jeví), a tam, v bezpečné vzdálenosti, sen jako divadlo, které se nás netýká. A které nás také nijak nezasáhne a nezmění, kterému jenom přihlížíme. Tato představa je nejpříkřeji proticalderónovská: tento život není sen, ale pouhé střízlivé přežívání a v Calderónově dramatu je východiskem k násilí.

Ani druhý výklad nebyl lepší. Zněl: sen je život.

Život je sen chvíl, kultivovaná hra smyslů; jen co kypí, je životem, hledej tedy to kypění a prodlužuj je třeba halucinací, automatismem halucinace, pokoušej se o umění snu, o jakési umění žít, snaž se udržet na hřbetu vlny přítomnosti, která je už minulostí, sotváže si ji stačíš uvědomit. Odtud melancholie, že už „byla“ ve chvíli, kdy je, že než jí „užijeme“, je pryč. Takto byl Calderón vykládán zvláště ve třicátých letech. Byl nadýchnutý do féerie. Jeho postavy se v ní staly ztělesněním necalderónovské hořké rozkoše chvíle věčně minulé. Samy jako by docházely k poznání, že čím více chtějí užít přítomnosti, tím méně jsou „šťastné“: vyšly z přesvědčení, že jenom sen je život, že ponor do snu je osvobození a návrat k nevinnosti. Ale při té hře s ohněm života najednou stanuly před poznáním, že života se vlastně užít nedá, protože není-li každý další prožitek intenzivnější a rafinovanější, už byl. Ale takto interpretované postavy přímo vyloučily přítomnost tím, že vyloučily otázku po jejím smyslu. Nedopátráš se smyslu toho, čeho chceš jenom užít, co změtiš v objekt. A přítomnost je jenom tehdy přítomností, má-li smysl, jestliže je přítomností tvořivou, přítomností tvoření. Jinak už byla a je minulá, je passé.

I toto druhé pojetí Calderón naznačuje. Nemohu-li mít, co nenapravitelně míjí, alespoň to zničím. Takový „sen“ čpí katastrofou, je to hra před blížící se katastrofou, je to sen katastrofický.

Calderón však říká něco jiného. Jeho život-sen — třebaže z metodické skepse vychází — není skeptický ani sentimentálně romantický, ani surrealistický, není nic přelétavého a již předem nehmataitelného: je to sen vtělovaný do života. Je to výzva k životu tvořivému. Tvoř, pracuj, piš, maluj, čti po sobě a okolo sebe — nebo bude všechno ztraceno.

Je to nepochybně výkřik Calderónovy doby, čím dál posedlejší strachem z propadnutí do prázdna. Lépe by bylo, kdyby skutečnost byla čitelná sama o sobě, sama ze sebe, ale není-li tomu tak, je třeba jí k čitelnosti dopomoci vlastními silami. Hle, „pták | diktuje moudrost, třeba marně, světu | slepých, co neví jak | luštit ty znaky, které v bdělém letu, | nanejvýš vědom sebe, | vpisuje pery do papíru nebe“.

O pětáctilet starší Hamlet Shakespearův se také zamýšlel nad sny o životě, zaráželo ho, jaké sny by se nám mohly zdát; a odešel do nebytí, z dějin! Segismundo se do dějin vrací s rozhodnutím být, být v dějinách takový, jaký chce být, ať jsou dějiny jakékoli. A jinému Shakespearovu výroku o tom, že „život je příběh vypravovaný blbem“, Segismundo jako by odporoval slovy: buďsi, ale jak to, že ještě stojí za to být vypravován? Nevyvrací už to jeho marnost? Možná že všechno, co se děje, je jako z látky snů — ale já jsem, ať se děje cokoli. A snad jenom tak mohu do dění zasáhnout. Segismundo nachází to, co je pod dějinami, co dělá člověka a umožňuje mu, aby jím zůstal i v jejich vřavě, nachází smysl lidskosti, která je smyslem dějin.

Lidské srdce nakonec dějinám odpouští, tak vyznívá závěrečný monolog Segismundův. Při vši ostražitosti vůči dějinám jimi barokní hrdina nepohrdá. Jako by říkal: pozdvihni život — tak jako v barokní architektuře — s veškerou hmotou, se všemi jednotlivostmi, se vším pozemským, se vším, co tihne k horizontále, pozdvihni jej k významu, který musí projít dějinami, aby rozpoznal sám sebe.

S Calderónovým jménem je spojen poslední pokus baroka vytvořit svět smyslu.

Život je sen lze považovat za vrcholné básnické dílo Calderónovo i za umělecké dovršení doby. Calderónův vy-

hraněný vztah k problematice jeho epochy se obráží i v uměleckém ztvárnění. Jeho verš je nepatetický, prostý, nepoetizuje skutečnost, jeho jazyk míří k realitě mužně, jadrně a bez oklik, a přitom setrává u věci, u hmoty života s něhou a laskavostí. Calderón i svou poetikou vyvrací torzení renesance, že „každý muž vraždí, co miluje“. Naopak: jenom to, co máme rádi, vstupuje do života a žije v něm nesmazatelně. Pro Calderóna je láska jediný nástroj, jímž lze tvořit.

Stojí ještě za zmínku proměny soudů o Calderónovi, protože se týkají i nás. Klasicista Luzán jej ve své Poetice (1737) podrobil kritice, a postavil se zvláště proti autos sacramentales. K němu se přidali další španělští kritici a roku 1765 byla představení autos sacramentales královským výnosem zakázána. Nechuť ke Calderónovi trvá po celé osvícenství. Voltaire odsoudil Calderóna stejně příkře jako Shakespeara. Německý romantismus španělského dramatika objevil a vyzdvihl vysoko nad Shakespeara. Goethe v Calderónově Divotvorném kouzelníkovi čerpal inspiraci k Faustovi, bratři Schlegelové (jistě i pod dojmem své konverze) Calderóna prohlásili za největšího dramatika všech dob. Množily se překlady jeho her, a přitom ostatní španělská dramatika zůstávala dále nepoznána. Nadšení německých romantiků probudilo i vlnu opožděného zájmu ve Španělsku, která vyvrcholila roku 1881, u příležitosti dvoustého výročí Calderónovy smrti. Calderón zastínil i Lope de Vegu, ale nedá se říci, že by byl opravdu pochopen. Teprve rehabilitace baroku v prvních třech desetiletích našeho století, spojená s „návratem ke Góngorovi“, přispěla i k hlubšímu zamyslení nad Calderónem. Od té doby jeho hry z evropských scén nevymizely.

„Počešťování“ Calderóna bylo poznamenáno německým

romantismem. Život pouhý sen, první český překlad Calderónovy hry, je z roku 1870. Romantické pojetí nadlouho rozhodlo o osudu Calderóna u nás a s ním o celé španělské dramatičce, dlouho překládané povětšinou z němčiny. Neslo s sebou zvláště romantický naturismus se všemi důsledky, jaké měl v pojetí světa, lásky, etiky. Calderón byl doslova obrácen naruby — romantismus vynášel bouřlivost vášně a nezaznamenal Calderónovu hrůzu z ní, diktovanou touhou po životě zákonitěm. Romantickým pojetím trpěly i další poetizace a úpravy Calderónových her, prováděné rovněž podle německého vzoru. Této umělé transplantace — a výkladů s ní spojených — lze litovat tím spíše, že předpoklady pro pochopení Calderóna tu byly v podobě zdomácnělého baroku výtvarného, který se „ve všech svých stadiích“, řečeno slovy Jaromíra Neumanna, „odlišuje od umění sousedních zemí nejen rysem lidové robustnosti, ale také hloubavou přemýšlivostí a niternou vážností, zapálením pro pravdu citu“.

Vladimír Mikeš

ŽIVOT JE SEN

OSOBY

BASILIO, *polský král*
SEGISMUNDO, *princ*
ASTOLFO, *vévoda litevský*
CLOTALDO, *stařec*
CLARÍN, *sluha*
ESTRELLA, *infantka*
ROSAURA, *dáma*

VOJÁCI, STRÁŽE, HUDEBNÍCI, DOPROVOD, SLUHOVÉ,
DÁMY.

Odehrává se na polském dvoře, v nedaleké tvrzi a na bojišti.

PRVNÍ DĚJSTVÍ

Na jedné straně strmá hora, na druhé straně věž, jejíž přízemí je Segismundovým vězením. Jeho dveře proti divákovi jsou pootevřené. Děj začíná za soumraku.

Výstup I
ROSAURA, CLARÍN

(Rosaura, převlečená za muže, se objeví na vrcholu skal a sestupuje na planinu; za ní přichází Clarín.)

ROSAURA Ty okřídlený oři,
který ses hnal jak vichr přes pohoří,
kam bleskl jsi jak stín,
pták popelavý, ryba bez šupin,
a jako zvíře, když ti
pravý pud selhal, bloumáš po bludišti
na kost vyhřezlých skal,
plašíš se, řtíš, nevěda kam dál?
Dost, jdi si, jaká ztráta?
Buď Faethónem aspoň pro zvířata.
Já nemám na vybranou
než zvolit úděl, vstoupit jeho branou,
která mne vybrala,
půjdu tou pouští slepá, zoufalá
dolů jak za ortelem
z hor čnících k slunci zamračeným čelem.
Zle, Polsko, napoprvé

cizince vítáš, rukopisem krve
znamenáš, kudy běží,
sotvaže přišel a když přišel stěží.
Osud to dobře říká:

kde čeká slitování nešťastníka?

CLARÍN Dva, řekni, nás dva, řkej,
když naříkáš, beze mne nenařkej.

Oba jsme vyšli z domu
a dobrodružstvím plným těžkých zlomů
já za tebou se brodil,
na všem, co bylo, máme stejný podíl,
na vrch jsme došli spolu
a oba dva se skutáleli dolů.
Tak proč, když ty jsi zbitá,
mám vidět, že se se mnou nepočítá?

ROSAURA Nechci tě, Claríne,
vláčet svým nářkem, ani za nic ne,
zahrnout do svých vzdechů
a tím brát tobě právo na útěchu.
Jeden filozof tvrdí,
že při nářku slast rozlévá se v hrudi,
ba že prý neštěstí
máme chtít kvůli sladké bolesti.

CLARÍN Pitomec. Škoda slov,
ožralý kozel, a ne filozof,
a zvalchovat mu záda,
aby moh s gustem fňukat, rozumbrada.
Co ale bude s námi,
když zůstali jsme bez koně a sami
uprostřed pustých hor?
Slunce za chvíli zmizí za obzor.

ROSAURA Ach, co to je? Mě z toho úžas jímá.

Nemám-li mlhu před očima
— to představivost dělá —,
v tom kalném světle dne se něco bělá,
ne, to mi nejde na rozum,
dům vidím, vidím dům.

CLARÍN Buďto mě touha klame,
anebo nad námi už dělám kříž.

ROSAURA Dům z hrubých kvádrů, nevidíš,
uprostřed holých skal,
a krčí se tam, jako by se bál:
neotesané stěny,
tak ledabyly postavený,
je jako zrnko písku
schoulené na skalisku,
které se k slunci vyšplhalo.
Snad povětrí jej z vrchu skály sválo.

CLARÍN Máme my to kus štěstka,
tak jdeme, ne? a okouknem to zblízka,
a proč bychom to klidně neprohlídli,
jestli tam někdo bydlí,
pozve nás dovnitř.

ROSAURA Vrata
(spíš jícen hrobu uplácáný z bláta)
jsou dokořán a vroubí
noc počatou a narozenou v hloubi.

(Uvnitř zařinčí řetězy.)

CLARÍN Co slyším, dobré nebe?

ROSAURA Jsem v jednom ohni a v srdci mě zebe.

CLARÍN To řinčí řetězy?

Mám strach, v tom nic jiného nevězí
než — vězeň: na dožití.

Výstup 2
SEGISMUNDO *ve věži.* — ROSAURA, CLARÍN

SEGISMUNDO (*uvnitř*) Ó, běda mi!

ROSAURA A hlas teskný
jak vytí!

Ach hrůza.

CLARÍN Pěkná díra.

ROSAURA A úzkostí se všechno ve mně svírá.

CLARÍN Mám strach.

ROSAURA Bože, jak sténá.

Claríne...

CLARÍN Paní...

ROSAURA Nohy na ramena,
 pryč od zakleté věže.

CLARÍN Ach, utíkal bych, jenže
jsem v koncích, doslova
mám nohy z olova.

ROSAURA To se mi nějak nezdá:
ten přívít z par je jako bledá hvězda,
chvěje se, hasne, blikne,
vydechne zář, zrovna jako když vzlykne,
a tím svým mihotáním
temnější dělá pochybnou tmu za ním.
A přece něco zahlídnu, než zhasne,
ach, teď tam vidím krásně,
je, je to žalář, tohle dovolí?,
je to spíš hrobka živé mrtvoly,
hrůza, pro rány boží,
leží tam člověk ve zvířecích kožích,
v řetězech jako vrah
a jen to světlo bliká po stěnách.

Nač utíkat, to okolo jsou zdi,
chtěla bych poznat jeho neštěstí:
najde nás, co nás hledá.

(*Otevrou se křídla dveří a objeví se Segismundo v řetězech
a ve zvířecích kožích. Světlo ve věži.*)

SEGISMUNDO Ó, běda mi, já nešťastník, ó, běda!

Řekni mi, ty v nebesích,
mám-li věřit vlastním očím
a jaký jsem spáchal zločin?
To, že jsem? Já, živočich?
Narodit se, to je hřích
a já se ho dopustil,
tvá je pomsta za pár chvil,
ukrutná a odvěká:
největší hřích člověka
je to, že se narodil.

Jedno chtěl bych vědět jen,
když nemám už na vybranou,
vědět (a nechávám stranou
ten přečin, že vůbec jsem),
v čem jsi mnou víc uražen,
že jsem trestán víc než druzí,
v narození moji druzi.

Proč se jim dostává výsad
a já mám jak rána hnisat,
zrozený pro větší hrůzy?
I ta ptačí třasořitka
se oblékne do pápěří,
a sotva je květem z peří
nebo okřídlená snítka,
vzlétne z hnízda jako třpytka
a vrátit se nemá kdy

do laskavé pohody,
šlehá s větrem, s deštěm prší.
A já, byť mám větší duši,
mám mít méně svobody?
Šelma zrodí se a v srsti
jí za pár dní začnou kvést
skvrny jako značky hvězd
(pod štětcem, jenž dá jim růsti)
a přičichne ke krutosti,
po zákonu přírody
krutá jak spár náhody,
netvor, který nemá stud.
A já, byť mám lepší pud,
mám mít méně svobody?
Ryba bez dechu se zrodí,
potrat potěru a bahna,
a hned cítí růsti ráhna
na své šupinaté lodi,
křížující, jak se hodí,
nesmírný byt náhody
navrstvený na vody
od chladného středu zdůli.
A já, byť mám větší vůli,
mám mít méně svobody?
Potok narodí se, had,
prosmýkne, stříbrná zmije,
u květin a pohladí je
a květinám začne hrát,
schoulený u jejich pat,
namočených do vody,
za ten svah a jeho sklon,
co ho vedl přes brody.

A já, živější než on,
mám mít méně svobody?
Až se tahle sopka vzbudí,
a vzbudí se jednou strašně,
vychrlím tu lávu vášně,
cáry srdce vyrvu z hrudi.
Jakým právem upírá se
lidem dar všech stvoření,
květu daný v kořeni,
výsadu, kterou vzdor chybám
Bůh udělil ptákům, rybám,
zvířeti i kameni.
ROSAURA K pláči ten vzlyk samoty.
SEGISMUNDO Clotaldo, tys poslouchal?
CLARÍN (*Rosauře*)
Řekni ano!
ROSAURA Děs a žal!
Jen ubožák jako ty
slyší nárek z temnoty,
odražený od klenutí
tvé mrazivé místnosti.
SEGISMUNDO To, co víš, zaplatíš smrtí,
(*Vrhne se k ní*)
jen tak z mysli vytrhnu ti,
co víš o mé úzkosti.
I slyšet je tady přečin,
který musím trestat krutě:
neunikneš, zabiju tě.
CLARÍN Zabiju, to tak, a přečin.
Jsem hluchý.
ROSAURA Jsi člověk? Klečím:
ty máš v sobě jiskru světla

a zadržíš ruku včas.
SEGISMUNDO Jaký máš dojemný hlas,
tvoje přítomnost mě spletla,
jako bys mi v duši četla.
Kdo jsi? Já se nevyznám
v tom, odkud jdeš ty. Ta kobka
je má kolébka i hrobka
a můj svět je odtud tam,
odjakživa sám a sám,
dá-li se říct odjakživa,
vrážím do vlhkého zdiva
více mrtev nežli živ,
nevím, co je pak, co dřív,
živý mrtvý, kostra živá,
a nemám to komu říci,
jenom jeden člověk mi tu
dělá živou zpovědnici
a vypráví o blankytu,
tak, o zemi, o měsíci,
řekneš, že to není k víře,
příšera zalezlá v díře,
a máš pravdu, lidský zbytek,
ano, člověk pro dobytek,
a pro lidi zvíře, zvíře.
Vím, boj o moc, tvrdá pěst,
ta lidská hra bez páteře:
v tom jsme všichni žáci zvěře,
i pták se však učí vznést,
sleduji pohyby hvězd,
ty křivky v temnotě měřím —
a tu přijdeš ty k mým dveřím
a všechna zášť ze mne spadne,

žasnu, tvůj hlas ve mně sládne,
vidím tě a já ti věřím.
Co mě to tak dojmá,
dívám se a jen se divím,
jak když zrakem žízeň živím,
já tě piji očima
žíznivýma, lačnýmá,
až mám strach, jak pijí s chutí,
prý se dá i upít k smrti:
vypiji, co vypít mám,
až se k smrti udívám,
umřu pro pár ohlédnutí.
Jen abych jí neušel,
smrti, na niž vděčně kývám,
smrt mám z toho, že se dívám,
nevidět tě, co bych měl?
Co kdybych tě neviděl?
Bolest, roztrpčení, stud,
to by byla moje smrt:
zoufalce k životu vábit
je jak blaženého zabít,
jaká bude moje smrt?
ROSAURA Poslouchám tě s úžasem,
dívám se a je mi strašně:
co k tomu říct, dojmáš mě,
je to jak sen, hrozný sen,
nebe mě přivedlo sem,
ach, a nedám za to nic,
že vím, co mi chtělo říct,
utěšit mě, jestli těší,
že někdo je nešťastnější
a ubitý mnohem víc.

Jeden mudrc prý byl kdysi
na tom tak zle, zkrátka případ
tak hrozný, že chodil rýpat
kořínky, a jednou prý si
naříkal, že i ty krysy
žijí líp a že se týrá
jako nikdo a tak dál,
a tu, hledme, kde se vzal,
jde za ním druhý a sbírá
lístky, co on otrhal.
Věčně jsem říkal: ta tíha
a na osud žaloval,
a když jsem se v duchu ptal,
jestli jen mě tolik stíhá,
zdali jen mně nenadbíhá,
tys laskavě odpověděl.
Vzhůru, srdce, to byl předěl,
ty bys rád měl ten můj šrám,
a já nad ním naříkám?
Pomohls mi, abys věděl.
A kdoví, i tobě třeba
pomohou trošku mé strážně,
povím ti je, teď se směju,
stejně jich zbylo jen na dně.
Já jsem...

Výstup 3

CLOTALDO, VOJÁCI. — SEGISMUNDO, ROSAURA,
CLARÍN

CLOTALDO (*uvnitř*) Holoto, vy spíte!
Tomu říkám služba. Stráže,
jak to, že jste vpustili
dva lidi až do žaláře...

SEGISMUNDO Clotaldo jde na obchůzku.

ROSAURA Tak pojdte a všechno zmařte!

SEGISMUNDO Kdy to, Bože, skončí? Nikdy?

CLOTALDO (*uvnitř*) Hněte sebou, mají zbraně,
poklusem a opatrně,
zajměte je nebo zabte.

HLASY (*uvnitř*) Zrada!

CLARÍN A kdo může za to,
že pořádně nehlídáte?

To se radši nechat zatknout,
i vy s tím máte máň práce.

(*Vstoupí Clotaldo a vojáci: Clotaldo s bambitkou, všichni
mají zastřené obličejy.*)

CLOTALDO (*stranou k vojákům, když vycházejí*)

A pozor, nesmí vás poznat:
nejmenovat, zakrýt tváře,
zvýšit bdělost, ostražitost,
a železnou kázeň, jasné!

CLARÍN To je ale maškaráda.

CLOTALDO Co tu děláte? Vy, zdá se,
nevíte, že tady platí
přísné nařízení krále:
do tohoto prostoru je
vstup zakázán, žádné ale,

toho, kdo sem tajně vnikne,
stíháme jak vyzvědače.
Mám rozkaz a já ho plním.
Jménem krále, vaše zbraně,
a kdybyste kladli odpor,
tohle jedovaté hádě
šlehne po vás, až to sykne,
a dva zoubečky vám zatne.

SEGISMUNDO Surovče, ty násilníku,
říkám ti, nesahej na ně,
sám sebe ubiju pouty,
jestli jim se něco stane,
jak jsem v okovech, můj bože,
rozsápu a roztrhám se
zuby, nehty, o kamení
rozdrásám tu schránu Páně,
než bych plakal nad urážkou
a přihlížel jejich hanbě.

CLOTALDO Copak nevíš, Segismundo,
že je ti to málo platné,
že umře před narozením,
na koho ten úděl padne;
musíme tě držet zkrátka,
když vyvádíš bez opratě,
to je uzda, všš, ten karcer,
kdyby zase popadla tě
fúrie, tam vystrízlivíš.
Do vězení s ním, ať zchladne,
(*Vojákům*) a zavřete dveře.

SEGISMUNDO Díky,
dík, nebesa, dobře máte,
že jste mi svobodu vzala,

jinak bych se vzbouřil, kate,
slunci rozdrtil ty třpytky
zrcadel a na základě
pevném jako skála vršil
hory jaspisu.

CLOTALDO Snad právě
že je nevršíš, máš trpět
a mít hrůzy vrchovatě.

(*Několik vojáků se chopí Segismunda a zavřou ho do vězení.*)

Výstup 4 ROSAURA, CLOTALDO, CLARÍN, VOJÁCI

ROSAURA Vidím: uráží tě hrdost;
byl bych blázen, kdybych já tě
nežádal o slitování,
pokorně jak ruku Páně,
pro ten život u tvých nohou.
Ty nezdvihneš ruku k ráně.
To je krutost, jsou-li pýcha
i pokora stejně marné.

CLARÍN Já zrovna pokorný nejsem,
ani pyšný, jak to známe
z představení na náměstích,
záležit, jestli se hraje
na lítost anebo na vztek,
pýcha ani pokora, ne,
já tak napůl, pěkně prosím,
vždyť to nějak urovnáme,
když zamhouříš jedno oko...

CLOTALDO Stráž!

VOJÁK Pane...

CLOTALDO Vemte jim zbraně.

Oči, až je povedete,
musejí mít zavázané.

ROSAURA Ne, ať na něj nesahají.

Dobrá, vydám ten meč, ale —
jen tobě, jsi koneckonců
velitel, ten nedostane
nikdo jiný nežli ty.

CLARÍN A co můj, tady ho máte,
lotr k lotru, vrána k vráně.

ROSAURA Mám-li umřít, jednu, pane,
laskavost mi neodepřeš:
tenhle meč má cenu dlaně,
která jej svírala kdysi,
střež ho jako oko v hlavě,
nějaké tajemství skrývá,
třeba dobře nevím, jaké,
jenom tuším, zrovna hmatám
z rukojeti, že je strašné:
jdu se pomstít za urážku
a on volá po odplatě
a já tomu meči věřím.

CLOTALDO (*stranou*) Bože, ne! Ne, zrak mě klame!

Odkud, úzkosti, se bereš,
dost, bolesti, přestaň, žale.
Kdo ti ho daroval?

ROSAURA Žena.

CLOTALDO Jak se jmenuje?

ROSAURA To, pane,
říct nesmím.

CLOTALDO A proč máš za to
nebo víš, že je s ním spjaté
tajemství?

ROSAURA Řekla mi: „Jdi s ním
do Polska, zapřísahám tě,
jakoby nic, rozum v hrsti,
dívej se do každé tváře
a ukazuj meč, kde můžeš,
pozoruj a hlavně snaž se
proniknout k té jejich šlechtě:
jeden mezi ní se najde,
kdo ti půjde na ruku,“
neřekla kdo, nevím, snad že
měla strach, že zatím zemřel.

CLOTALDO (*stranou*) To je přímo neslýchané!

Jak se tak napletou věci
zrovna nepodobné pravdě!
Já tenhle meč před pár lety
svěřil krásné Violantě
se slibem, že ten, kdo by jej
nosil, u mne lásku najde,
otevřenou náruč otce.
A teď se mi tohle stane.
Co mám dělat? Ty můj bože,
jak se někdy život zmate,
pro vlastní smrt ten meč nese
ten, kdo ho měl ke své spáse,
a proč, odsouzený k smrti,
tu narazí přímo na mne?
Nepřehledný život, zvláštní,
co se děje, a mně právě:
je to můj syn, slyším srdce,

jak to volá zalykavě,
a aby ho uvidělo,
bije o hrud', jako káně
tluče křídly, a když vidí,
že mřížoví nevyláme,
tak jako jde vězeň k oknu,
aby přihlížel té vřavě,
kterou slyší z ulice,
srdce chvíli nechápavě
naslouchá halasu zvenčí
a potom se z očí nahne,
vyřine se z oken hrudi
slzami — a srdce pláče.
Co dělat, pomoz mi, nebe!
Vydám-li ho moci krále,
vydávám (ne, to je hrůza)
na smrt svého syna. Ale
zatajit to králi nesmím,
jak slib věrnosti mě váže.
Tady láska, soucit k sobě,
a věrnost na druhé straně.
Ale nad čím pochybuji.
Já nemohu zradit krále.
Čest, život až po věrnosti,
ať třeba čest na ni padne.
Nemluvil sám o urážce,
která volá po odplatě?
A jak ji mstí? Je a bude
hanebný, kdo žije v hanbě.
Ne, to není můj syn, není
z ušlechtilé krve... Ale —
všichni tomu nebezpečí

někdy marně uhýbáme:
ta čest je tak hrozně křehká,
že se pod dotekem láme,
že ji vítr pošpiňuje,
a to jen, že s větrem vane,
a co zmůže ušlechtilý?,
co chci víc?, jde odhodlaně
do nebezpečí a hledá
čest, kterou mu vzali. Ba ne,
je to můj syn, je z mé krve,
srazili ho a on vstane.
A tak z dvojí pochybnosti
výhodiskem bude, zdá se,
říci králi: vedu syna,
zabij ho, jak zákon káže,
třeba má útrpnost ke cti
pohne k soucitu i krále;
zasloužím-li, aby žil,
ruku v ruce potrestáme
urážku; a když král řekne:
musí zemřít, ať se stane,
a nepozná nadosmrti
svého otce. — Pojdte, pane,
(*Rosauře a Clarinovi*)
jste, cizinci, mými hosty.
Tíha dolehla i na mne,
nebojte se, že jste sami
v pochybnostech, které máme
o svém životě či smrti.
Kdoví co z těch dvou víc klame?

(*Odejdou.*)

chová už jen pohrdání
k času, je víc nakloněn
studiu než kouzlu žen,
ovdověl a děti nemá,
takže stát dostane ten,
koho zvolí mezi dvěma.
Vám nárok na posloupnost
dává starší Clorilena.
Sporné je to víc než dost:
pro mne mluví okolnost,
že jsem muž a vy jen žena.
Nu, strýci jsme vyložili
své názory na věc vlády,
zve nás oba na porady,
abychom se sjednotili.
Proto jsem tu: dnes a tady.
Z Litvy jdu s tím záměrem,
z Litvy to mám pěknou dálku,
a s ním přicházím až sem,
a ne abych vnutil válku —
jsem k ní vámi přinucen.
Ach, kéž láska, moudrý bůh,
splní přání v každém bodě,
ať se uzavře ten kruh,
vždyť já toužím po dohodě,
buďte královnou mých tuh,
ostnem lásky bez trnů,
ne královnou, já chci ženu,
vemte si tu korunu,
dodejte lesk svému jménu
i vazalu bez trůnu.
ESTRELLA Ach, koho by nedojala

vaše dvorná šlechtnost!
A jen proto bych si přála
získat já tu posloupnost,
abych vám ji přenechala.
Byť se mi zdá, buď jak buď,
že na mně vám nezáleží,
nemám do toho moc chuť.
Neusvědčuje vás ze lži
obraz, co vám zdobí hrud'
ASTOLFO Ach, jen tohle... Prosím vás,
to se snadno dohodnem...
Škoda, že už není čas,

(*Víření bubnů.*)

není slyšet vlastní hlas,
král a zrovna celý sněm.

Výstup 6

KRÁL BASILIO *s družinou*. ASTOLFO, ESTRELLA, *dámy,*
vojáci

ESTRELLA Thalete náš...,
ASTOLFO Euklide, ty...
ESTRELLA který sférám...
ASTOLFO mezi světy...
ESTRELLA vládneš,
ASTOLFO sídlíš,
ESTRELLA jejich cesty...
ASTOLFO sleduješ...
ESTRELLA provázíš...
ASTOLFO hvězdy...

ESTRELLA jejich časem...
ASTOLFO jejich léty...
ESTRELLA Nech mě slabou po dojetí...
ASTOLFO Nech mě sevřít do obětí...
ESTRELLA ...pnout jak břechtan po kmeni.
ASTOLFO ...nohy v sladkém mlčení.
BASILIO Podejte mi ruce, děti.

Jsem rád, že jste přišli věrně,
jak jsem chtěl, chci splatit dluhy,
nesmíte pocítit ke mně
hořkost jeden ani druhý,
přeji vám oběma stejně:
jdu se vám teď vyzpovídat
s únavou tak nedohlednou,
že už k ní nelze nic přidat.

Mlčte, mlčte, jednou, jednou
se ze všeho musím vydat.

Vy víte (a slyšte všichni
z rodiny, vy, drahé děti,
i ty, slavný polský dvore,
přátelé, poddaní, kmeti),
víte, že mi vydobily
v celém světě ty mé vědy
jméno učeného muže.

Basil Veliký. Nu, cení,
váží si svět té mé práce,
malují mě, tešou, kreslí,
Timanthés, Lysippos prý mne
vyrve času, zapomnění.

Víte, že jak vědy věd
matematiky si cením,
jen ona má podle mne

jako věda nad věděním
víc práva i povinnosti,
nežli čas a věhlas měly,
každodenně poučovat.
A když na nákresech vidím
jak na dlani všechny věci,
které se teprve stanou,
řeknu, co čas ještě neví,
a později řekne po mně.
K tomu ty skleněné klenby
a okruží z bílých skel,
podobná velkému nebi
se sluncem, s dráhami luny,
ty diamantové koule,
malé křišťálové světy,
rozdělené znameními
zvěrokruhu: hvězdy, hvězdy,
nejdůležitější látka
mého věku, stará věky,
knihy s bílým papírem,
se safírovými hřebety,
do kterých nás nebe píše,
nás: písmeno po písmeni,
hrůzu, radost, všechno, co je,
třebaže to dosud není.
Já je čtu, ty rukopisy,
a čtu rychle, můj duch letí
stejně prudce jako ony
zákruty klikaté cesty.
Bože, proč můj život nebyl
radši smeten rozhořčením
nebe a proč nestihla jej

tragédie za to čtení
s poznámkami na okraji,
se zatrženými texty!
I zásluha je jak nůž
pro toho, kdo nemá štěstí,
a vědět je sebevražda,
platí-li to známé jestli!
Přesněji než já to poví
věci, které se tu zběhly:
omlouvám se, ještě jednou
prosím panstvo o strpení.
Moje žena Clorilena
měla syna, naneštěstí,
a nebesa byla samý
div a samé divné zvěsti.
Nežli vyšel ze živého
hrobu břicha (narození
podobá se smrti), matka
mnohokrát v horečném snění
viděla, jak její lůno
trhá stvůra, zdálo se jí,
že se jí narodí netvor
její krví zkrvavený,
že porodí lidskou zmiji
a ta zmije zabije ji.
A potom přišel ten den,
splnily se předpovědi
(zlé předtuchy nikdy nelžou
nebo zřídka kdy) a hvězdy
stály v hrozné konstelaci,
slunce jak cár zkrvavělý
se řtilo proti luně,

a hrůza, potom se střetly.
Tady se to odehrálo,
měly za bojiště zemi,
překryly se v plném světle,
střetly, jak nám se to jeví.
Zkrátka zatmění slunce:
největší a nejhroznější
od toho, co oplakalo
Kristovu smrt vlastní krví.
Cosi jako živá láva
stékalo v přívalech k zemi,
že se kroutila a třásla
jakoby v poslední křeči:
a ta tma, obloha černá
v poledne, domy se chvěly,
kamení přšelo z mraků
a té krve celé řeky.
A za toho deliria
slunce, v božím dopuštění
se narodil Segismundo
a potvrdil slova věštby,
zabil matku při porodu,
jako by se chlubil nebi:
„Jsem člověk a zlem odplatím
dobro.“ Já se ptal vědy
a shledal, že Segismundo
prý má být jak všichni běsi
dohromady, způpny, krutý,
bezbožný, zlý, něco mezi
člověkem a šelmou, že by
rozvrátil stát, kdyby vládl,
udělal jej školou zrady

pro zlomené charaktery,
a sám, opojený mocí
či zděšený, ona děsí
stejně jako zločin, že by
rozdrtil mne tvrdou pěští
(ach, s jakým to říkám studem!),
že bych ležel pošpiněný
u nohou vlastního syna
a on jako po koberci
šlapal po mých šedinách.
Věřit tomu, strašné věci,
kdo však nemá strach a nemá
rád sebe, kdo neuvěří,
zvláště když mu sama věda
potvrdila nebezpečí?
Potvrdila. Nebylo to
poprvé a naposledy,
co se úděl zjevil předem.
Já uvěřil předpovědi
a to narozené zvíře
dal — za mříže, řekl jsem si:
uvidíš, co zmůže vůle,
chtěl jsem vědět, můžeme-li
zvrátit úděl rozumem.
Vydalo se prohlášení,
že se dítě narodilo
mrtvé, ale mrtvé — není,
dal jsem postavit věž v horách
na odlehlém místě, mezi
stržemi a vrchy, v průrvě,
kam nevnikne nikdo, stěží
světlo se tam prodere.

Dal jsem vydat zákon, který
zakázal vstup do prostoru
hory pod přísnými tresty,
krutými, říkal si v duchu
ten, kdo netušil, oč běží.

Je tam Segismundo, v poušti,
v bídě, Clotaldo jej střeží,
hovoří s ním, vzdělává ho
ve vědách a v náboženství,
jenom on ví a je svědkem
té bídy. — Jsou tu tři věci,
ano, tři a všechny vážné:
především má úcta k zemi,
jíž vládnu, mi zabraňuje

1 vystavit ji ponížení
surového diktátora,
styděl bych se přede všemi,
kdybych vydal vlast a národ
takovému nebezpečí.

2 Druhá věc je, mám-li právo
vyvracet ustanovení
stejně lidská, jako boží,
pokud jde o vládu v zemi,
ve jménu křesťanské lásky.

A takový zákon není,
že bych moh být já tyranem,
abych vás ochránil před tím,
jež vydávám za tyrana
a posílám do vězení,
aby nespáchal ten zločin,
který dělám sám. — A třetí
a poslední věc: je omyl

dát za pravdu předpovědi
lehkověrně, jako já dal.

Tak bezmocný zase nejsi:
třebaže v něm cosi volá
po zlu, jako ve zvířeti,
pud ho možná nepřemůže,
neboť i ten nejdrsnější
úděl, ty nejhorší sklony,
vliv nejukrutnější hvězdy
vůli jenom ponoukají,
ale nezlomí, když nechci...

Já váhal, já hrozně váhal
a chtěl dospět k odpovědi
na mé buď, anebo: možná
že vás má odpověď zděsí.

Zítří ráno povolávám
Segismunda, který neví,
že je můj syn a váš král,
aby převzal vládu v zemi,
a vás žádám: zachovejte
klid a buďte ukáznění,
jak vás váže přísaha.

S obavou i nadějemi
mu přenechám svoje místo
— a sleduji tím tři věci.

1) Především, bude-li moudrý
a vědomý vlastních mezí,
lidskostí a dobrotou
svůj úděl usvědčí ze lži,
a můj následník vám bude
králem po krvi a meči,
třeba rostl ve vyhnanství

mezi skalami a zvěří.

2) A za druhé, bude-li se
chovat podle předpovědi
a bude surový, krutý,
bude šílhat po neřesti,
potom splním povinnost
ke království v nebezpečí
jako král a dost, a skončí
tam, kde začal, skončí v kleci.
Tentokrát to bude trest,
ne však pomsta, kterou nechci.

3) A konečně, stane-li se
a dá nám tu krutou lekci,
jsem už teď v myšlenkách u vás:
myslím s vládou na ty, kteří
jsou podle mne hodni moci,
dám ji synovi a dceři
svých sester, když spojí práva
v jedno, a spojit by měli
v zájmu svém i v zájmu státu.
Myslím ovšem na manželství.
To jako král přikazuji,
to si jako otec přeji,
to vám říkám jako stařec,
to má zkušenost mi velí.
Podle Seneky je král
otrok, který slouží zemi,
nuže, prosím jako otrok,
zapřísahám, pomozte mi.

ASTOLFO Mám-li odpovědět já,
ježž se to snad přede všemi
týká, potom mohu doufám

jménem všech a bez bolesti
říci: Chceme Segismunda.

Je tvůj syn. A mnoho štěstí.

VŠICHNI Chceme králem tvého syna.

Je náš. Mluví naši řečí.

BASILIO Díky. Zítřka, zítřka přijde,
mám k vám úctu čím dál větší.

Doprovodíte moje drahé.

VŠICHNI Ať žije král Basilio!

BASILIO Díky, moji nejvěrnější!

(Všichni odejdou, doprovázejíce Estrellu a Astolfa; král zůstane.)

Výstup 7 CLOTALDO, BASILIO

CLOTALDO Mohu, králi?

BASILIO Pojď, Clotaldo.

Tebe vidím rád! Co je ti?

CLOTALDO Rád bych, aby jako dřív
bylo jenom potěšení
vidět mě, mám strach, že dneska
tě můj příchod nepotěší,
tentokrát zlý osud hatí
tu mou výsadu.

BASILIO Oč běží?

CLOTALDO Stalo se mi něco zlého,
a mít jenom trochu štěstí,
gram, co všechno převažuje,
vděčně bych to přijal.

BASILIO K věci...

CLOTALDO Ten chlapec — zbrkle, ne schválně —

se přiblížil, pane, k věži,
uviděl v ní mého vězně,
a on nevěděl, že nesmí...

BASILIO Netrap se tím, Clotaldo,

teď už na tom nezáleží
jako kdysi, to by musel
zapomenout, ale není
tajemstvím, co bylo včera,
ne, Clotaldo, překvapení,
já to dneska prozradil.

Přijď pak za mnou, prokážeš mi
jednu velkou službu, pokus,
jaký jsme tu neviděli
a jaký svět neviděl,
snad je záměr i to s těmi
dvěma: pusť je na svobodu. (Odejde.)

CLOTALDO Díky, jsem ti hrozně vděčný.

Výstup 8 CLOTALDO, ROSAURA, CLARÍN

CLOTALDO (Stranou. Nebe opravilo osud:
a přitom ten chlapec neví,
a snad ani vědět nemá...)

Jste volní, děkujte nebi.

ROSAURA Měl bych padnout na kolena.

CLARÍN Já už padám za tu péči,
každopádně bez protekce
by spadla klec i v té kleci.

ROSAURA Dals mi život. Žiji vlastně
na tvůj účet. Do nejdlejší

smrti jsem ti zavázán.

CLOTALDO Život? Ne, nic dlužný nejsi:

život muže, to je čest,
muž umře zároveň se ctí.

Já mám za to, že jsi přišel
pomstít to své zneuctění,
sám to říkáš od začátku.

Co já ti dal? To jsou řeči,
máš ho, žes ho nezradil,
život v hanbě život není,
žít není jenom být živ.

(A co stojíš jako němý?)

ROSAURA Dals mi jej, a já ho nemám,
pravda, ale to se změní,
až pomstím tu urážku,
budu jako vykoupený
a můj život se ctí v těle
očištěnou přede všemi
konečně bude tvůj dar...

CLOTALDO To rád slyším. Chop se tedy
meče jako muž a jednej
a zapiš tu na oceli
pomstu krví nepřítele
bod za bodem, jak čest velí.
Jako bych ti ho já dával,
drž se ho a pomůže ti.
Tady ho máš.

ROSAURA Ve tvém jménu
pozdvihnu jej k odpovědi,
v něm je pomsta za urážku,
ať nahrává nepříтели
všechna moc a zrada světa.

CLOTALDO Je mocný?

ROSAURA A jak! Druh šelmy!

Nemám k tobě nedůvěru,
svěřil bych ti horší věci,
ale tohle ne, mám strach,
že tě ztratím, a to nechci.

CLOTALDO Tím spíš budu na tvé straně
a nebudu nepříteli
pomáhat. Kdo je to?

ROSAURA Dobrá,
že ti věřím, je to tedy
Astolfo, vévoda z Litvy.

CLOTALDO (Cože! To je nadělení,
tak jen houšť a větší kapky.)
Jenže, hochu, s tím nic není!
Urazil tě!, pán je pán,
to buď hluchý, slepý, němý:
já ti radím, vrať se, přestaň,
jako bys nežil v té zemi,
to ti zlomí vaz.

ROSAURA Já vím,
jenomže vím taky, že mi
pošpinil čest ten můj pán.

CLOTALDO Jsme před mocí uchráněni?
Jestliže ta čest ti bere,
ani bitím nevezme ji.

ROSAURA Něco horšího se stalo.

CLOTALDO Co horšího bychom chtěli
nežli to, že muž je bit.

ROSAURA Řekl bych to, ale je mi
stydno, ano, vážím si tě,
my se jenom uviděli,

už mne něco k tobě táhlo —
a nejsem ti podezřelý
v těchhle šatech?, jak to říct,
nejsem, vidíš, jak se chvěji,
možná tím, kým zdám se být.
A co hledá u Estrelly
Astolfo?, neříkám dost,
abychom si rozuměli,
jak mohl mne urazit?
A teď máme, co jsme chtěli.

(Rosaura a Clarín odejdou.)

CLOTALDO Počkej, slyšíš, nechod pryč!
Jaké hrůzy se tu dějí!
Ne, rozum nenajde nit
z bludiště s temnými žleby.
On velmož, já pošpiněný,
já poddaný, a on — žena:
snad nebesa napovědí,
co podniknout a jak zpět
od jícnu, který se šklebí,
když je nad propastnou tmou
celé nebe předpovědí
a zázrakem celý svět.

Výstup 1
BASILIO, CLOTALDO

CLOTALDO Tak už je to zařízeno:
přesně, jak jsi žádal.

BASILIO Čili...

CLOTALDO Ano.

BASILIO A co? Vypravuj!

CLOTALDO Tak, jak jsme se domluvili:
dali jsme mu vypít nápoj
svařený z omamných bylin
podle tvého návodu,
~~řeklo by se suché bylí,~~
ale co to udělá,
to se tak hned neuvidí,
úplně to zkalí rozum,
polkneš a jsi někdo jiný,
jako živá mrtvola,
trvalo to jenom chvíli,
usnul, tělo bez vlády,
a konec, zastřené smysly...
Je to možné? Je, toť důkaz.
Ať nevěří nevěřící,
denně přicházíme na kloub
novým tajům medicíny,
ať rostlina, zvíře, kámen,
všechno, co je v tomhle bytí,
má svou vyhraněnou vlastnost,
a v zášti jsme objevili

v látkách jedy, které vraždí
na zakázku, když se zmírní
jejich strašný účinek,
místo aby zahubily,
uspí. Asi to tak bude.
Nu, není čas na pochyby,
zda je možné, co se děje
a co my si ověřili.
— Zkrátka já vzal nápoj z blínu,
opia a toho kvítí
do Segismundovy kobky
a bavili jsme se chvíli
o vědě, kterou čte z němé
přírody hor, jak je zvyklý,
v jejíž božské škole z křiku
ptáků a pohybů zvěře
poznal základ rétoriky.
A abych ho duševně
připravil na velké činy,
jak jsi žádal, nenápadně
jsem začal, jak se mi líbí
rozlet královského orla,
který pohrdavě mjí
proud větru a stoupá vzhůru,
až je v nadoblačné výši
zakmitnutím blesku z peří
nebo žhavou létavicí.
Vychválil jsem, jak jsem mohl,
jeho let a zvolal: „Ty jsi
král ptáků, máš právem přednost
přede všemi ostatními.“
A víc nepotřeboval,

na tohle se vždycky chytí,
když se dojde na vznešenost,
vzedme se v něm vlna pýchy,
namouduši, krev je krev,
vzpíná se jak vlnobití
ke vznešeným věcem, řekl:
„Je i v té neklidné říši
ptáků kdosi, kdo je nutí,
aby se mu podřídili!
A jestli je tomu tak,
jsou útěchou té mé bídy,
protože když otročím,
nedělám to bez násilí,
dobrovolně bych se nedal
zotročovat nikdy. Nikdy!“
Když jsem viděl, že zas hoří
tím, co jeho bolest živí,
honem jsem mu nalil odvar
a on naráz vypil číši
a v tom okamžiku zemdlel,
jako by povolil tíži
spánku, chladný pot mu vyvstal
na údech a třásla jimi
křečovitá mrazivka:
kdybych nevěděl v té chvíli,
že je to zdánlivá smrt,
tvrdil bych, že není živý.
Nu a když se nehýbal,
zavolal jsem tvoje lidi,
kterým se dá, jak jsi říkal,
věřit. Ti ho naložili
do uzavřeného vozu

a rychle ho postranními
cestami dovezli na hrad,
kde ho už přijali jiní
s počtami a se vším všudy,
jen jak se v královské síni
probere z tupého spánku,
obklopí ho služebníci,
jako bys to byl ty sám,
jaks poručil bezpochyby.
A jestli tě můžu žádat
o nějaké dobrodiní
za tu službu (ano, odpusť,
nejsem-li dost trpělivý),
prozrad' mi, proč jsme sem tajně
Segismunda dopravili.

BASILIO Vím, Clotaldo, pochybuješ,
možná právem, nu, můj milý,
prozradím to jenom tobě,
Segismundovi-zlé vlivy
jeho hvězdy, víš to, hrozí
neštěstím a tragédií,
a chci vědět, jestli nebe,
které přece nelže nikdy
a nejednou dokázalo,
jak tvrdě plní své sliby,
sleví ze svých předsevzetí,
nebo je alespoň zmírní,
přemoženo odvahou
a zvikláno jeho činy,
zda odvolá samo sebe,
neboť člověk má dost síly
i na osud. Ať se snaží,

až zví, kdo je, zvítězí-li,
bude vládnout, ale jestli
bude ukrutný a mstivý,
půjde zpátky do žaláře.
Řekneš: nač tu komedii
s omámením, s drogou, všechno
vůbec hrajem? Odpovím ti
i na tuhle otázku:
kdyby věděl, kdo je, kdyby
dnes mu řekli: jsi králův syn,
a zítra ho odsoudili
podruhé a on se znovu
měl vrátit do staré bídy,
nic by ho už nedrželo
při životě jako kdysi,
věděl by, kdo je, a chápal,
co ho čeká, zoufal by si.
Chci si nechat otevřené
dveře, abych mohl říci,
kdyby selhal: to byl sen,
cos tu viděl. Tak se zjistí
jeho pravá povaha:

o čem sní a na co myslí,
když je vzhůru, a když zklame,
snad mu potom dodá síly
domněnka, že jenom snil,
a snad tolik nepochybí,
neboť, Clotaldo, v tom světě
sníme všichni, jak jsme živi.
CLOTALDO Nevím, nevím, spíš se mi zdá,
že to nepovede k cíli,
ale už je pozdě váhat,

první dějství odtroubili:
je vzhůru a přijde sem.

Začnem hned s tou komedií?

BASILIO Zatím bych se mu chtěl vyhnout.

~~Zůstaň mu otcem i nyní,
pomáhej mu ze všech sil,
a bude-li dělat chyby,
otevřeně říkej pravdu.~~

CLOTALDO To znamená, že smím říci
doopravdy všechno?

BASILIO Všechno,
ano: uvědomí-li si
nebezpečí, může vyhrát
nad sebou dřív, než ho zničí. (Odejde.)

Výstup 2
CLARÍN, CLOTALDO

CLARÍN (pro sebe) Hrome, tady vybírají
mastné vstupné, zrovna čtyři
na hřbet od poskoka v rudém,
co dostává rozum s prýmký
a vzdělání s pendrekem:
jenže není nad špěhýrky,
které máme pořád s sebou
a můžeme klidně jimi
koukat třeba v negližé
na slávy a na přehlídky
bez protekce u ministra
pro věci vnější i vnitřní.

CLOTALDO (pro sebe) (Bože, to je Clarín, sluha

té, co má hrát překupnici
neštěstí a dopravila
moji hanbu přes hranici.)

Co se děje, Claríne?

CLARÍN Co? Vrtá mi v makovici,
jak Tvá Milost vlastně hodlá
pomstít Rosauřiny křivdy,
když ji chce zas vidět v sukních?

CLOTALDO Chceš, aby ji pomluvili,
až to objeví?

CLARÍN A potom
ji už taky ozdobili
tvým jménem a je tvá neter,
čímž dostala tohle vyšší
zařazení dvorní dámy
do družiny Estrelliny.

CLOTALDO Teď už to jde na můj účet
a nikdo ji nepošpiní.

CLARÍN Nu a ona, ruce v klínu,
čeká na příhodnou chvíli,
až čest spadne do klína,
zkrátka jsme tam, kde jsme byli.

CLOTALDO Jen klid, čas pracuje pro nás,
a víc bychom pokazili
tím bezhlavým honem, honem.

CLARÍN Copak ta, tu tady živí,
a žije si jako kněžna
tvoje neter, co jí chybí.
A co já? Jdu s ní až sem
a pak na mně štípou dříví,
vždyť už sotva hlady mžourám,
kdopak myslí na Claríny?

A až začnu mluvit z hladu
a král, Astolfo a všichni
se dovědí, co se děje,
řeknou: dělaly se chyby.
Nu, tajemství, hlad a sluha,
to jsou safra špatné rýmy,
a jestli se vymknu z ruky
mlčení, ať potom křičí:
*Huba mu šla hladý šejdrem,
až ji pustil na špacír.*
CLOTALDO Chápu, ale dohodnem se,
mlč, tady i stěny slyší,
a za to vstup do mých služeb.
CLARÍN Však se Segismund už blíží.

Výstup 3

HUDEBNÍCI, zpěv, SLUHOVÉ *nesou šaty* SEGISMUNDOVI,
který vstoupí ohromen. — CLOTALDO, CLARÍN

SEGISMUNDO Co vidím, na co to sahám?
Bože můj, jsem naživu?
Neláká to k obdivu,
víc než věřím, věřit váhám.
Já v nádherné komnatě?
Já obskakován a v kruhu
olivrejovaných sluhů?
Já v hedvábí, v brokátě?
Já směl do sytosti spát
na tom přepychovém loži?
Mně že tolik lidí slouží
a běží mě oblékat?

~~Řekl bych, že je to snění,
kdybych nevěděl, že bdím.~~
Jsem to snad já? Jsem, to vím.
Zbav mě, Bože, poblouzení.
Řekni, jaký div se stal
v mých zjitřených představách,
že jsem přešel jejich práh
a stanul zde, když jsem spal.
Ale jsou to asi plané
úvahy, a nač se soužit?
Ať slouží, když chtějí sloužit,
co se má stát, ať se stane.

PRVNÍ SLUHA (*k druhému sluhovi a Clarínovi*)
Panebože, ten se trápí!

DRUHÝ SLUHA Kdo by se na jeho místě
choval jinak?

CLARÍN To já jistě
bych na to šel jinak, chlapi.

DRUHÝ SLUHA (*k prvnímu*) Mluv ty!

PRVNÍ SLUHA (*Segismundovi*) Má se zpívat!
SEGISMUNDO Dost!

Vyženu je, kdyby hlesli.

DRUHÝ SLUHA Říkal jsem si, je tak skleslý,
zazpívají pro radost.

SEGISMUNDO Ne, tohle mě nebaví,
tomu říkám kalit vodu:
mám rád hudbu do pochodu,
do boje a do vřavy.

CLOTALDO Jdu ti jako první host,
Výsosti a veliteli,
stisknout ruku, čest mi velí
slíbit ti svou poslušnost.

SEGISMUNDO (*pro sebe*) Clotaldo! Co se to děje?

Copak nevím, jak se choval?

I on by mě obskakoval?

Odkud asi vítr věje?

CLOTALDO Je hrozné utonout v zmatku,

když je třeba začít znova,

zrazují nás vlastní slova,

nežli dáme do pořádku

myšlenky: mělš rádce ve mně,

přijde ti snad i teď vhod,

zbavím-li tě nejistot:

ty jsi dědic této země.

Víš sám, kde a jak jsi žil,

a to, co se dělo dosud,

bylo proto, že zlý osud

neúprosně pohrozil,

že bys byl příčinou pádu

a nesmírných tragédií

této země, kdyby ti v ní

dali svrchovanou vládu.

V naději, že je v tvé moci

vzepřít se úradku hvězd,

protože muž na svou pěst

může uniknout své noci

a třeba osudu zahrát,

jestli je muž, a ne dítě,

když jsi usnul, přenesli tě

ze žaláře až sem na hrad.

Tvůj otec, král a můj pán,

přijde sám a sám ti poví

víc než já těmito slovy.

SEGISMUNDO Jsi zrádce a šarlatán.

Ale to je trochu moc,
zatajovat mi můj původ,
co chtít dál, mám pádný důvod
dát ti poznat svoji moc.

Jaks moh takhle zradit vlast?

Na tebe to všechno padá,

lhát mi, to je vlastizrada,

skrývat mě a lidu krást.

CLOTALDO Běda mi!

SEGISMUNDO Nu, toť se ví,

co, právo! Ach ty ses choval!

Ty jsi králi pochleboval

a na mne byl surový.

Ale to ti neprojde.

Král a já a podle práva

řekáme: padne tvá hlava,

a mou rukou.

DRUHÝ SLUHA Zadrž...

SEGISMUNDO Ne,

teď už mě nic nezadrží.

Myslíte, že všechno spolknem?

Vyházím vás všechny oknem,

zaživa z vás sedru kůži.

DRUHÝ SLUHA Pryč, Clotaldo.

CLOTALDO Běda ti.

Jak jsi pýchou opojen,

nevěda, že je to sen.

DRUHÝ SLUHA Uvědom si, pane...,

SEGISMUNDO Jdi!

DRUHÝ SLUHA ... že plnil rozkazy shora.

SEGISMUNDO I v zločinu, ale, ale!

Neposlechnu ani krále,

(*Odejde.*)

když vím, že se se mnou orá.
A co já? Ten byl moc žhavý!
DRUHÝ SLUHA Není jeho věcí, pane,
kritizovat přikázané.
SEGISMUNDO A ty můžeš? To jsou mravy!
CLARÍN Ti měří mrav koryty.
Chtělo by to pevnou ruku.
DRUHÝ SLUHA Kdo ti dal slovo, ty kluku?
CLARÍN Mám se tě ptát?
SEGISMUNDO Kdo jsi ty?
CLARÍN Všetečka, co by byl skvělý
šéf tohohle ouřadu
a největší z neřádů,
jakého kdy tady měli
od dob, co vaří tu cmundu.
SEGISMUNDO Líbíš se mi, jsi z těch tady
nejlepší.
CLARÍN A bez výhrady
stoupenec všech Segismundů.

Výstup 4

ASTOLFO. — SEGISMUNDO, CLARÍN, SLUHOVÉ,
HUDEBNÍCI

ASTOLFO Jak šťastný den, Výsosti,
v němž vy, slunce země, žhnete
nad námi, rozsvěcujete
neskonalou radostí
potemnělé obzory,
kde božské červánky hoří,
stoupejte jak nad pohoří

slunce, všemu navzdory.
Vavřín ať vám zdobí skrání,
třeba pozdě, o to déle
spočine na vašem čele
krásně svěží.
SEGISMUNDO Bůh vás chraň.
ASTOLFO Pravda, neznáte mne blíže,
ne svou vinou, tím lze snad
omluvit váš zřejmý chlad:
Astolfo, litevský kníže,
bratranec, jsme oba páni
stejných práv, a ne dva z tuctu.
SEGISMUNDO Neprojevují vám úctu,
když řeknu, ať Bůh vás chrání?
Dobrá, když váš hrdý duch
to tak nedůtklivě nese,
řeknu, až zas potkáme se:
kež by vás nechránil Bůh.
DRUHÝ SLUHA (*Astolfovi*) Omluvte ho za ten tón,
přišel, chudák, z vystrkova,
a podle toho se chová.
(*Segismundovi*) S prominutím, jenže on...
SEGISMUNDO Ty jeho květnaté řeči
plodí jenom únavu.
A hned klobouk na hlavu!
DRUHÝ SLUHA On je grand.
SEGISMUNDO Ale já větší.
DRUHÝ SLUHA Právě vy se máte chovat
k sobě líp než ostatní.
SEGISMUNDO A jakýmpak právem ty
si mě troufáš poučovat?

Výstup 5
ESTRELLA. *Ostatní*

ESTRELLA Budte vítán, Výsosti,
mezi námi na svém trůnu,
přišel jste si pro korunu
také k naší radosti.
A země ať rozkvétá
pod vládou, kterou vám svěří.
Přeji štěstí, co se měří
na věky, ne na léta.

SEGISMUNDO (*Clarínovi*) Co je tohle za zjevení,
jaká světlá nádhera
z té bytosti vyvěrá
jako samo kuropění?
To se ani ve snu nezdá.
Kdo je to ta krasavice?

CLARÍN Estrella, tvá sestřenice.

SEGISMUNDO Jak když vyjde první hvězda.
(*Estrelle*) Vaše blahopřání sice
je mi od vás hrozně milé,
jsem však šťastný od té chvíle,
co jste tu, že nelze více,
když bez mého přičinění
se ke mně tak štěstí sklání,
děkuji vám za to přání,
hvězdo mého rozednění,
před níž lampa nebes bledne,
jak se od vás rozednívá.
Jaké dílo slunci zbývá,
jestli vycházíte ve dne?
Smím vám ruku políbit?

Smím se dotknout číše sněhu,
z které pije úsvit něhu?

ESTRELLA Z vašich slov promlouvá cit.

ASTOLFO (*pro sebe*) To je konec.

DRUHÝ SLUHA (*pro sebe*) (Leze-li
Astolfovi do zelí,
bude z toho mela.) Ne,
tohle není, pane, správné,
a kdyby Astolfo...

SEGISMUNDO Hrůza,
co si dovolí, chlap drzá!

DRUHÝ SLUHA Hájím jenom právo.

SEGISMUNDO A mne,
mne už to tu nebaví,
dělat terč kdejaké nule:
správné je, co je z mé vůle.

DRUHÝ SLUHA A říkal jste zrovna vy,
že se máme zdržet toho,
co je proti zákonu.

SEGISMUNDO Že poletí z balkónu,
kdo toho ví trochu mnoho,
to jsem taky říkal, ne?

DRUHÝ SLUHA To se s lidmi mého druhu
nedělá.

SEGISMUNDO Těm to jde k duhu,
a hned si to zkusíme.

(*Popadne jej a vyběhne ven, všichni běží za ním a hned
se zas vrátí.*)

ASTOLFO Ne, tomu se věřit nechce.

ESTRELLA Běžte za ním, prosím vás. (*Odejde.*)

SEGISMUNDO (*vrací se*) Zmizel v moři, Bůh ho spas.
Když půjde všechno tak lehce!

ASTOLFO Dvakrát měř platí i v sporu,
nebo špatně dopadnete:
k člověku je od zvířete
daleko jak z díry k dvoru.

SEGISMUNDO Já bych dvakrát měřit hleděl
i slova, ono se stává,
že se pak nenajde hlava,
na které by klobouk seděl.

(Astolfo odejde.)

Výstup 6

BASILIO, SEGISMUNDO, CLARÍN, SLUHOVÉ

BASILIO Cos to, bože, udělal?

SEGISMUNDO Co? Nic. Shodil z balkónu
jednoho z těch drzounů.

CLARÍN (Segismundovi) Dej si pozor, to je král.

BASILIO Sotvas přišel, už to stojí
lidský život? To je strašné!

SEGISMUNDO Vinen je ten, kdo si začne,
nenechal mě na pokoji.

BASILIO Strašně mne to, princí, mrzí,
že si nedokážeš vést

tak, abys popřel slib hvězd

a přemohl jeho hrůzy,

a já doufal, že má každá

bytost sflu zlomit pud,

a zatím rozséváš smrt

a tvůj první čin je vražda.

S jakou láskou tě mám nyní

vítat, když bych raděj mlčel,

a jak padnout do náruče,
jež se místo dobrodiní
naučila zabíjet.

Jak hledět na holou ocel,
která dává jako pocel
smrt, a jak se nezachvět,
když překračujeme práh
mokrý krví, kde se šklebil
kdo si jenom proto, že byl
silnější a že je vrah.

Nemohu, jsme příliš křehcí,
vidět krev bez ustrnutí,
vidět v rukou nástroj smrti
a stisknout je, nechci, nechci!

A vše bylo na dosah:

bože, jak jsem toužil, že ti
padnu, synu, do objetí,

a teď mám z tvých rukou strach.

SEGISMUNDO Nu co, obejdu se dál

bez polibků, jako dosud,

a když mi tak pěkný osud

vlastní otec uchystal

a po celá dlouhá léta

mě nutil žít jako zvíře,

abych zdechl v krysí díře

jak shnilý odpadek světa,

který na nic nečeká,

nezáleží mi už ani

na nějakém objímání,

když mi vzal tvář člověka.

BASILIO Kéž by mi zabránil Bůh
příjít proto, proč já přišel,

abych viděl zlo a slyšel,
že mluvíš jak dobrodruh.

SEGISMUNDO Tvá vina, já splácím splátky,
nebyl bych si stěžoval,
kdybys nebyl všecko dal
a potom to nechtěl zpátky.
Jaký ušlechtilý cit,
laskavě obdarovávat,
ale jaká hanba dávat
a pak o to připravit.

BASILIO Bože, jak jsi nebezpečný!
Žil jsi jako pohůnek,
a jsi princ! A to je vděk!

SEGISMUNDO A za to ti mám být vděčný?

Sám dobře víš, za co to je.

Máš toho k stáru ažaž.

A až umřeš, co mi dáš?

Dáš mi víc, než co je moje?

Jsi můj otec a můj král.

To by mi i bez milosti
dalo právo posloupnosti,

co ty z nouze bys mi dal.

Koruna zůstává v rodě
a není proč vděčně mlčet,

to já bych ti měl dát účet

za dny bez cti v nsvobodě

a za život ubitý,

ty jsi mi zavázán víc,

když na tobě nechci nic.

Protože dlužník jsi ty.

BASILIO Neurvalý, zpupný, vzteklý,
šílený, jde z tebe strach,

jak je psáno ve hvězdách,
které splnily, co řekly.

Jako by ses pominul!

Víš, kdo jsi, a poznals omyl,

a už bys honem rád zlomil

nade mnou a kdekým hůl,

ale měj se na pozoru,

ty zkrotneš a zpokorníš!

Jen pozor: co když jen sníš

a máš za to, že jsi vzhůru? (Odejde.)

SEGISMUNDO Já že sním? To že je sen,
třeba mám za to, že bdím?

Ne, ne, vidím, hmatám, vím,

kdo jsem byl, a vím, kdo jsem.

Poznám přece živou bytost.

Ne, jdeš s křížkem po funuse,

teď lituj, breč v jednom kuse,

buď, surovče, sama lítost,

nemáš moc vyrvat mi právo

na vládu, na to jsi krátký,

strkat hlavy do oprátky,

držet ve tmě víc než zdrávo.

Copak všecko můžete?

Snad včera, ale ne dnes.

Vím, kdo jsem, vím, taky směs

člověka a zvířete.

Výstup 7
ROSAURA v ženských šatech. SEGISMUNDO, CLARÍN,
SLUHOVÉ

ROSAURA (*pro sebe*) Ach bože, já si zoufám,
být s Estrellou a na krok od Astolfa!

A jak to dělat dál,
aby mě neviděl a nepoznal,
jak mě Clotaldo žádá?

Má mou čest v rukou, já dám na Clotalda,
byť mi to není vhod.

Jemu jsem vděčná víc než za život.

CLARÍN (*Segismundovi*) Nu, dělaly se chyby.

Našels tu něco, co se ti tu líbí?

SEGISMUNDO Nic. Všechno mi tu šedne pod pohledem
a všechno už znám předem.

Snad nad nějakou krásnou,
omamnou ženou bych dokázal žasnout,
ženou s čistými rysy.

Já četl v knize, kterou jsem měl kdysi,
že jestli je Bůh v něčem dokonalém,
tedy prý v muži, který je svět v malém.

Postav ho ale s ženou vedle sebe,
žena je malý bůh, žena je malé nebe.

Vedle té krásy je muž jenom kazem
toho, co s ženou slétlo z nebe na zem,
zvlášť vedle té, co stojí opodál.

ROSAURA (*pro sebe*) Proboha, princ,
od toho radši dál.

SEGISMUNDO Kam utíkáš? Pojď sem!
Nespojuješ ty západ s východem,
takže je v tobě svítání i západ,

začínám-li to chápat,
tma s mrazením, zář, v níž se oslepne,
jsi bezpochyby hrozná závrať dne.

Ale co vidím v tmách?

ROSAURA To, co já, zdá se, a mám z toho strach.

SEGISMUNDO (*pro sebe*) Odkud tu krásku znám?

ROSAURA (*pro sebe*) Ten postoupil, ještě včera
hnil tam,

kde by mu nikdo ani kůrku nedal.

SEGISMUNDO (*pro sebe*) (Já s životem se shledal.)

To nejsladší, ó ženo,
co muž ti může říkat, je tvé jméno.

Kdo jsi, že jsem ti patřil
už dávno předtím, nežli jsem tě spatřil,
a že tě dobývám

tak jako to, co odjakživa znám?

Kdo jsi?

ROSAURA Už nevím sama,
já nešťastnice, Estrellina dáma.
Smutný stín hvězdy.

SEGISMUNDO Ne,
ona je odlesk tvého plamene,
tam, kde ty zasvitneš svou tvář slunnou,
je každá druhá lunou,
já znám v království vůni
jedinou, která všem květinám trůní,
růže tak líbezná,
že od věků je rodem princezna,
znám kámen, který doly
chovaly v tmě jak tvrdé zrno soli,
i drahokamy byly před ním fádni,
řekly, jsi démant, vládni.

Znám první hvězdu z velké obce hvězd,
je krásná, na mou čest,
a krásná velice,
je královna a je to denice.
Znám slunce, neznám víc,
k němuž obrací tvář sbor oběžnic,
když v čele zasedne
jako největší zvěstování dne.
Hle: vůle květin, drahokamů, planet
před nejkrásnějším se uvolí sklánět,
a ty, jaká jsi žena:
před tebou všechno padne na kolena!,
ty, slunce, démant, růže, denice,
buď královna, buď moje stálice.

Výstup 8

CLOTALDO, *zůstane stranou.* SEGISMUNDO, ROSAURA,
CLARÍN, SLUHOVÉ

CLOTALDO (*pro sebe*) Jen počkej, já tě zkrotím
dokonale!

Je koneckonců moje škola. Ale!

ROSAURA Dík. Řeči jako kvítí.
Výmluvné mlčení ať odpoví ti,
když rozum zůstal stát a došel vtip,
kdo moudře mlčí, mluví, pane, líp.

SEGISMUNDO Neodcházej. Jen to ne.
Což nevidíš, jak moje duše tone,
že tápu v tmě a padám?

ROSAURA Ne, dovol mi jít, já tě o to žádám.

SEGISMUNDO Takhle jít, co tě nemá,

mám dovolit, když ty jsi dovolená?
ROSAURA Když nedovolíš, dovolím si sama.
SEGISMUNDO Mám zapomenout, že jsi — že jsi dáma?
Já čekat nedovedu,
k trpělivosti přikapáváš jedu,
když se mi vzpíráš, já chci všechno hned.
ROSAURA Otráví-li ten jed
tvou trpělivost, budiž, ale čest mi
tvůj jed otrávit nesmí.
SEGISMUNDO Jen proto chci tvou krásu zválet
v prachu,

chci se z ní zbavit strachu,
sám nevím, co to je,
že nemožné mě strašně vzrušuje,
jeden už tady dnes mi
kázal, než sletěl, o tom, co se nesmí,
teď zkusím, jestli tebe můžu svést
a jestli z okna vyletí tvá čest.

CLOTALDO (*pro sebe*) Ten nezná míru v ničem.
Mizero, ty tím nezřízeným chtíčem
mě ještě zneucti!

Všechno má svoje meze, Milosti!

ROSAURA Ne nadarmo se loučí s nadějemi
v téhle nešťastné zemi,
když vidí, že ti má připadnout vláda:
bič, zločin, smrt, prodejnost, zášť a zrada.
Jsi člověk jenom jménem,
a v dobrém na něj nikdy nevzpomenem,
nelidský, pyšný, krvelačný, krutý,
děláš jak pomínutý,
žils mezi zvířaty?

SEGISMUNDO Proč urážíš mě takhle zrovna ty?

V mé dvornosti nebylo zlého nic
a čekal jsem, že ty vyjdeš mi vstříc,
a teď jsem tedy to, co říkáš. Ovšem.
Měj tedy důvod povědět to o všem. —
Nechte nás tady, jděte všichni pryč.
Zavřete dveře.

(Clarín a sluhové odejdou.)

ROSAURA

To je má smrt.

SEGISMUNDO

Křič!

Jsem tyran, jak se říká,
tím fňukáním chceš zkrotit násilníka?

CLOTALDO *(pro sebe)* *(Takhle se umí jenom peklo
šklebit.)*

A dost! Než tohle, radši vůbec nebýt!

Ne, pane, počkej. Dost!

SEGISMUNDO Co? Zase ty? A pak nemám mít zlost.

Ty blázne plesnivý,
ať se mi potom nikdo nediví,
já nežertuji. Proč sem lezeš zas?

CLOTALDO Přivolal mne ten hlas,
abych ti řekl, že bys měl být jiný,
jestli chceš vládnout, a ne vršit viny,
svou mocí opojen:

třeba je všechno, všechno jenom sen.

SEGISMUNDO Už mlč ve vlastním zájmu,
děláš, jak bys měl světlo pravdy v nájmu.

Zabiju tě a pravda vyjde ven:

poznám, jestli je pravda, nebo sen.

*(Když sahá po meči, Clotaldo se ho chopí a klesne na
kolena.)*

CLOTALDO A to zas ne. A když umřít, ne vkleče!

SEGISMUNDO Nesahej na mne! Dej tu ruku z meče!

CLOTALDO Dokud nepřijdou lidi,
nehneš se z místa, ať tě všichni vidí,
jak vyvádíš.

ROSAURA Můj bože!

SEGISMUNDO Pusť, starý blázne, pusť, bojíš se nože?
(Zápastí.) Klepeš se jako kluk,
když nedáš jinak, zakroutím ti krk.

ROSAURA Pomozte, kde jste kdo?

(Odběhne.) Zabije ho.

*(Astolfo vejde ve chvíli, kdy Clotaldo před ním padá
k zemi; Astolfo se mezi ně postaví.)*

Výstup 9

ASTOLFO, SEGISMUNDO, CLOTALDO

ASTOLFO Zás jeden? Clotaldo?

Vážený princí, to se nedělá,
vrážet tu čistou ocel do těla,
v němž stydne krev. Dej zpátky
ten meč, a hned, než z toho budou jatky.

SEGISMUNDO Jen co se trochu zbarví
nečistou krví té zbabělé larvy.

ASTOLFO Je pod mou ochranou. A dost těch štvanic.

Přece tu nejsem jen tak pro nic za nic.

SEGISMUNDO Ne, už sis na smrt podal přihlášku:
tak aspoň pomstím starou urážku.

ASTOLFO Ctím trůn, teď se však bráním.

(Astolfo tasí meč, šermují.)

CLOTALDO Dej pozor, pane, zákon stojí za ním.

Výstup 10

BASILIO, ESTRELLA *s doprovodem.*
SEGISMUNDO, ASTOLFO, CLOTALDO

BASILIO Jak, vy se, páni, rozháníte mečem?

ESTRELLA (*pro sebe*) Ten Astolfo musí být pořád v něčem!

BASILIO Co se tu děje zaš?

ASTOLFO Už, pane, nic, přišel jsi právě včas.

(*Oba dají meč do pochvy.*)

SEGISMUNDO Dost se tu děje, třeba právě jdeš:
zrovna chci zabít tuhle starou veš.

BASILIO Ty nemáš úctu ani
k té bílé hlavě?

CLOTALDO Nezáleží na ní,
jde o mou hlavu.

SEGISMUNDO Nebudu hned jiný,
šediny, nešediny.

(*Královi*) Teď nechápu, snad jednou budu chápat,
až dokážu i po šedinách šlapat,
ještě jsem nepotrestal
ty křivdy, které kvůli vám jsem přestál.

(*Odejde.*)

BASILIO Ne. Nechceš-li se vzbudit,
usneš a půjdeš tam, kde budeš tvrdit,
že všechno, co se stalo
na tomhle světě, se ti jenom zdálo.
(*Odejde král, Clotaldo a doprovod.*)

Výstup 11

ESTRELLA, ASTOLFO

ASTOLFO Zvláštní, že zřídka kdy věštba
špatného osudu selže.

A oč je jistější ve zlu,
o to se víc v dobrém plete!

Ach, to by byl astrolog,
kdyby vždycky předpověděl
to nejhorší, co se, bože,
koneckonců stane stejně!

Doklad máte v našem princí,
Estrello, a druhý ve mně,
vychází to do písmene.

A přitom mně — při pohledu
na to světlo, před nímž bledne
i to slunce na nebi —

slibovalo samo nebe
nevímco, uznání, přízeň,
rychlé úspěchy, a přece,
byť v dobrém, mluvilo špatně.
S přízní hrozit takhle ještě
a plnit s opovržením,
a strefí se snad i nebe.

ESTRELLA Věřím, že mluvíte pravdu,
jenom nevím, které ženě
patří vaše lichotky,
asi té vyobrazené
v medailónku, co jste nosil
ten den, kdy jste přišel ke mně.
Jen ona má na ně právo,
a potom by bylo lépe

po ní žádat, ať je splatí.
Víte, on soud lásky nechce
uznat jako dobré směnky
poklony a sliby, které
vydáváme v cizí službě,
třeba šlo o pakatele.

Výstup 12

ROSAURA *se objeví v pozadí.* ESTRELLA,
ASTOLFO

ROSAURA (*pro sebe*) Ach, i to mé trápení
konečně k něčemu vede.

Na tohle kdo se má dívat,
před ničím se nezachvěje!

ASTOLFO Můj ty bože, já ten obraz
vyrvu z hrudi, jestli chcete,
aby se tam cítil dobře
obraz váš, kam hvězda vejde,
nemá místo stín, jdu pro něj,
dám ten portrét vám, můj světe.

(*K sobě*) Ach krásná Rosauero, odpusť,
sejde z očí, z mysli sejde,
když dva nejsou dlouho spolu,
(*Odejde.*) snad to jinak ani nejde.

(*Vystoupí Rosaura.*)

ROSAURA (*pro sebe*) Nevím z toho ani slovo
ze samého strachu, že mě
uvidí.

ESTRELLA Astreo!

ROSAURA Paní!

ESTRELLA To jsem ráda, že jdeš ke mně,
tobě dokážu říct všechno,
co nikdo nemusí vědět.

ROSAURA To je pro mne čest.

ESTRELLA Astreo,

co tě znám, ty střežíš dveře
mé vůle, a proto s tebou
můžu mluvit otevřeně,
i proto, že jsi, kdo jsi,
řeknu víc než žena ženě,
třeba si to nechci přiznat.

Nemusím se bát, vidíš, že ne?

ROSAURA Jsem ti k službám.

ESTRELLA Zkrátka, Astolf,

Astolf První (a to, že je
vázně první, ti snad stačí,
a nemusím mluvit déle,
jsou to věci, které jinak
nežli v duchu neřekneme),
se má se mnou oženit,
jestli si ten úděl přeje,
aby při vši bídě bylo
aspoň něco podařené.

Jen mě na něj zamrzelo,
že když přišel, nosil ještě
na řetízku portrét ženy.
Dělal, že to nic, že nelže,
když jsem o tom žertovala,
že mě přesvědčí, a běžel
pro portrét, že mi ho dá.
Je mi to dost nepříjemné:
zůstaň tady, a až přijde,

řekni, že posílám tebe:
nějak to prosím tě zaříd.
Takhle se mi srdce klepe,
však sama vš, co je láska. (Odejde.)

Výstup 13
ROSAURA

ROSAURA Teď to mám! Pomoz mi nebe!
Proč jsem se to dověděla!
Všechno je tak zapletené,
že i nejbystřejší hlava
by z těch zmatků byla vedle.
Takovýhle osud nemá
žádná druhá v celém světě,
pořád se jen s něčím prát
a do všeho vrážet slepě.
Jak se z toho vymotám?
Na ten můj svrab není zřejmě
žádný lék, ani ten lektvar,
po kterém se zapomene.
Já to vím, a pořád něco,
pořád, sotva jedno přejde,
už se připravuje další,
donekonečna, a chce mě
ten můj krásný osud dovést
na porážku jako jehně.
Ale co s tím? To je balvan,
ono se to ani nehne.
Když řeknu, kdo jsem, tak co?
Clotaldo, chudák, mi řekne,

že mě zachrání a schová,
a já že mu ukvapeně
zhatím plán, když říkal: mlč,
nebo všechno prohrajeme.
A když neřeknu, kdo jsem,
až mě uvidí? To nejde.
Co tu mám hrát? Možná oči,
snad jazyk i hlas to svede,
ale prozradí je duše,
duše řekne hned: vy lžete.
Tak co? Ale co se trápím
tím, co dělat, když je zřejmé,
že kdybych si umínila
nevímco, že mě to přejde,
až se tady objeví,
a že udělám, co řekne
bolest, ano, vždyť my všichni
její vládě podlehneme.
Když si duše netroufá,
když se duše nesebere
k rozhodnutí, ať jde bolest
k svému cíli, ať si bere
trápení, co patří jemu,
ať konečně prohlédneme
z pochyb a včerejších zdání.
A zatím: stůj při mně nebe!

Výstup 14
ASTOLFO přichází s obrázkem. ROSAURA

ASTOLFO Tak tady je, ten váš portrét.
Bože!

ROSAURA Copak? Co se děje?
Čemu se pán tolik diví?

ASTOLFO Že vidím, Rosauro, tebe.

ROSAURA Já Rosaura? To je omyl,
to si mě milostpán plete
s jinou. Já jsem Astrea.
Má maličkost zaručeně
nezaslouží tolik štěstí
být podobná jiné ženě.

ASTOLFO Dost, Rosauro, co to hraješ,
duše přece nikdy nelže,
jako Astreu tě vidí,
ale jak Rosauru chce tě.

ROSAURA Nechápu a nevím, pane,
co vám na to odpovédět.
Ne, vážně, už dost těch žertů,
mluvme radši o Estrelle,
řekla mi, že tu mám čekat
a vzkázat, až přinesete
nějaký portrét či co,
jak to máte domluvené,
abyste ho poslal po mně.
Buď to sebevíc či méně,
a třeba mně ke škodě,
splním, co si paní přeje.

ASTOLFO Dělej co dělej, Rosauro,
ta přetvářka ti moc nejde,

řekni očím, ať svou hudbu
sladí s hlasem, protože se
pozná hned, jak spustí, že ten
rozladěný nástroj selže,
jak chce zakrýt pravdu citu
falší slov, a sotva hlesne,
faleš zaskřípe až běda.

ROSAURA Říkám, že chci portrét, kde je?

ASTOLFO Kde? Když nedáš jinak, platí,
hra je hra a dohrajeme
tu hru spolu do konce.

Jdi, Astreo, vyřid' kněžně,
že k ní chovám tolik úcty,
že se mi zdá málo vděčné
poslat portrét, jak si přála,
a dávám po téhle slečně
poslat vzácný originál,
který časem stoupne v ceně.

Vezmi si ho, už ho máš,
tak jako máš sama sebe.

ROSAURA Když už jednou děj se co děj,
stůj co stůj za něčím jdeme,
i kdyby nám nabízeli
desetkrát víc, nemůžeme
přijít s prázdnou a být pro smích,
máme-li kousek cti v těle.
Přinesu-li originál,
třeba předčí portrét v ceně,
pro smích budu, bez portrétu
se nemohu vrátit.

ASTOLFO Že ne?
To jsou věci. A když nedám,

tak co? Kde ho sléčna veme?
ROSAURA Tady. Pusť, ty nevděčníku. (*Chce mu jej
vzít.*)

ASTOLFO Že mu hráli. Držím pevně.

ROSAURA Panebože, a on by ho
ukazoval jiné ženě!

ASTOLFO Jsi, jsi hrozná.

ROSAURA A ty zrádce.

ASTOLFO Rosauero, jsi moje stejně.

ROSAURA Já tvoje? Zbabělý lhář!
(*Oba drží portrét.*)

Scéna 15

ESTRELLA, ROSAURA. ASTOLFO

ESTRELLA (*k sobě*) Ale! To je podezřelé!

ASTOLFO (*k sobě*) Tak! Estrella!

ROSAURA (*k sobě*) (*Jen mít zpátky
ten obrázek.*) Chceš-li vědět, (*Estrelle*)
co se stalo, já to řeknu.

ASTOLFO (*stranou Rosauře*) Co děláš? To nejde
přece!

ROSAURA Čekala jsem na Astolfa,
abych řekla, že si přeješ,
že má portrét poslat po mně.
A jak se to často děje
a slovo dá slovo, že jsi
hovořila o portrétech,
jak tak čekám, vzpomenu si,
že mám s sebou také jeden,
vyndám ho a chci se hloupá

— kdopak na to nestůněme —
podívat, jak vypadám.

Právě když Astolfo vejde
s tím portrétem pro tebe,
já upustím svůj, a hledme,
Astolfo ho sebere,
a nejenomže mi nechce
svěřit ten, co ti mám přinést,
ale i ten můj si veme.
Ať dělám co dělám, prosím,
domlouvám mu, jen se směje,
tak mu ho chci vyškubnout,
už to opravdu dál nejde,
vidíš, ten můj drží v ruce,
jsem na něm já, podívej se.

ESTRELLA Dejte mi ho, Astolfo.

ASTOLFO (*pustí portrét*) Estrello, já...

ESTRELLA Jsi tu věrně,
i ty barvy, pěkná práce.

ROSAURA Tak jsem to já?

ESTRELLA Samozřejmě.

ROSAURA Ten druhý ti dá už sám.

ESTRELLA Už se nějak dohodneme.

Můžeš si jít.

ROSAURA (*k sobě*) Mám svůj zpátky,
a teď ať se co chce děje... (*Odejde.*)

Výstup 16
ESTRELLA, ASTOLFO

ESTRELLA Tak kde je ten portrét, pane.

Nu, tak mi ho odevzdejte.

Já už s vámi nadosmrti
domluvila, ale stejně
nechci, aby zůstal u vás,
snad že jsem tak potřeštěně
o něj stála.

ASTOLFO (Prašť jak uhoď,
z toho už nevyklouzneme.)
I kdybych, Estrello, chtěl
sloužit ti jak žádná ženě,
nemůžu ti dát ten portrét,
protože jsem, drahá...

ESTRELLA Ne ne,
řemeslný lhář a svůdce.

Už ho nechci, co tě vede,
už jenom chci, abys na mě
zapomněl, a zapomenem,
že jsem o něj žádala. (Odejde.)

ASTOLFO Ne, hled, počkej... Vyslyšte mě...

Pánbůh tu Rosauru chraň!

Proč lezeš do téhle země,
co tu chceš, stálo ti za to,
zničit mě a zničit sebe? (Odejde.)

Výstup 17

Princovo vězení ve věži.

SEGISMUNDO jako zprvu, v kožích a v řetězech, leží na zemi.

CLOTALDO, dva SLUHOVÉ a CLARÍN

CLOTALDO Máš, cos chtěl, a tady buď,
na pýchu tě přejde chuť,
kde začala.

SLUHA Tak mu znovu
dám na nohy po okovu.

CLARÍN Radši se už neprobud',
nestojí to za leknutí,
vidět, že je tisíc chutí
v prachu a stín života
že je to, co blyskotá
v myšlenkách jak plamen smrti.

CLOTALDO Ty budeš mlet v jednom kuse,
a kdo nedá pokoj puse,
potřebuje, ty trubači,
pokoj, kde jak hrdlo ráčí,
je prostoru pro diskuse,
(Sluhům) přidělte mu tenhle byt.
(Ukáže na vedlejší vězení.)

CLARÍN A proč mně?

CLOTALDO Já chci mít klid,
hodně víš a znám tvou kastu,
po obyčejí všech žvastů
to poběžíš vytroubit.

CLARÍN Bože, já chtěl zabít tátu?
Já poručil tamtomu,
aby sletěl z balkónu?
Já nějak uškodil státu?

Sním nebo bdím já? Proč oba?
CLOTALDO Protože jsi hlásná trouba.
CLARÍN Snad to druhé, ze zvyku
bručím v base, jak chce doba,
a jen tvrdím muziku.
(*Ovedou ho a Clotaldo zůstane sám.*)

Výstup 18
BASILIO, *zahalen.* CLOTALDO,
spící SEGISMUNDO

BASILIO Clotaldo.
CLOTALDO Ach, to jste vy?
Ještě vás tu někdo pozná.
BASILIO Nemohu spát a ta hrozná
zvědavost a obavy,
jak se daří synovi,
mě ženou sem. Jak je?
CLOTALDO Síly
se mu ještě nevrátily.
Je to dost zlé.
BASILIO Touhle minci
zaplatit, nebohý princí,
narozený v smutné chvíli!
Je zvláštní, že ještě spí.
Ta dávka byla tak malá!
Že by takhle zabírala?
Buď ho!
CLOTALDO Mluví ze spaní.
BASILIO O čempak asi teď sníš?
Počkej, slyšíš?

SEGISMUNDO (*ze spaní*) Běda vám,
tyrani, vás potrestám,
kdo trestá vás, dobře vládne:
otec na kolena padne,
Clotalda zabiju sám.
CLOTALDO Mě zabít! To bylo štěstí.
BASILIO Jsem pro něj prach jeho bot.
CLOTALDO Jen ukládat o život.
BASILIO Zná jen vládu tvrdé pěsti.
SEGISMUNDO (*ze spaní*) Ať vystoupí na náměstí
velkého divadla světa
ta odvaha, která smetá
zlo jak špínu v chudobinci:
ať volají — sláva princí,
otci fuj a král je sketa. (*Vzbudí se.*)
Co! Kde to jsem, proboha?
BASILIO (*Clotaldovi*) To je tvoje úloha,
s ním si budeš vědět rady.
Neříkej mu, že jsem tady.
SEGISMUNDO Jsem to já, ta mátoha,
co hledí na uzlík žil
jako na věc, kterou byl,
bez času a bez podob?
Věž, ano, je to můj hrob.
Ale o čem jsem to snil?
CLOTALDO (*k sobě*) (Znovu musím, Bůh mě spas,
co se stalo, odestát.)
Vzbud se, je načase vstát.
SEGISMUNDO Ano, vzbudit se je čas.
CLOTALDO Celý den chceš dneska spát?
Usnuls včera vedle mne,
a to bylo poledne,

když se orel zvolna vznášel,
a teď jsem tě tady našel,
ty jsi nebyl vzhůru?

SEGISMUNDO Ne.

A nejsem, v hrobě čtyř stěn,
a jestli ti rozumím,
já jenom spím, spím a spím:
nu, pak nejsem podveden,
jestli to všechno byl sen,
co jsem žil a hmatal dlaní,
je to, co teď žiju, zdání,
a má to i druhou stránku,
sním v bdění a žiju v spánku,
žiju a sním bez přestání.

CLOTALDO Co to jen mohlo být za sny?

SEGISMUNDO Neřeknu, co se mi zdálo,

byl to život, sen je málo,
život ve všem hrozně jasný,
jsem na loži plném třásní,
když jako procitnu ze sna
(ach, jak je ta paměť přesná),
vidím barvy, odstín, látku,
jarní vzorek na lehátku,
který snad vyšila vesna.

Ano, a kolem mě v kruhu
stál dav nastrojených sluhů,
oslovovali mě: princí,
podávali šaty — s límcí,
šperky, trety všeho druhu.

A pak jsi mi řekl ty,
že jsem král, byls dojatý,
prý co bylo, bylo, dnes ti

přeju ve všem mnoho štěstí.

CLOTADLO Dočkal jsem se odplaty?

SEGISMUNDO Právě že ne: pro zradu
jsem tě dvakrát zabil málem.

CLOTADLO Ó, ty bys byl tvrdým králem.

SEGISMUNDO Nechápu tu záhadu,

já žil jako o hladu,

já měl moc a to byl hlad.

Jednu ženu jsem měl rád,
to nebyl klam, Bože, snad ne,

byť vše padlo nebo padne,

tu, tu budu milovat. (*Král odejde.*)

CLOTALDO (*k sobě*) (Jak je ubitý a skleslý,
slzy v očích se mu leskly.)

To ty rozmachy orlích křídel

tě ve snu bůhvíkam nesly.

Ale co, aspoň jsi viděl,

jak se padá do osidel,

k tomu je ta lekce dobrá:

někdo ti přál, a ty dnes mu

oplatíš zlem?, až tam klesnu?

Važ si toho, kdo ti radí,

že dobrý máš být i ve snu.

Výstup 19

SEGISMUNDO

SEGISMUNDO Vskutku, zkroťme, co nám dříme
v povaze, tu temnou zlost,
běs a ctižádostivost,
když je tomu tak, že sníme,

a potom snad pochopíme,
že život je pouhé snění
v světě, jenž je tím, čím není:
už chápu tu světskou lest,
člověk sní o tom, čím jest,
nežli přijde probuzení.

Král sní o tom, že je král,
a v tom poblouzení řídí
běh věcí a osud lidí:
a potlesk, o který stál,
do větru a větrem psal,
hle, smrt, padrt' na padrti,
obráť to v dým a prach,
a co byl?, vždyť to byl strach
vládnout, tuše procitnutí,
které čeká ve snu smrti.

Sní boháč, když vidí hrst
plnou zlata, strachem sklíčen,
sní, kdo myslí, že je zničen,
a je sen, že drží půst,
sní ten, kdo začíná růst,
jen sní, kdo se dře den ze dne,
sní, kdo vsadil tisíc k jedné,
sní, kdo minul svůj den o věk,
všecko je sen, čím je člověk,
byť to nikdo neprohlédne.

Všichni sní, sním i já sám,
že v žaláři přebývám,
sním, že svět vidím svou mříží,

sním, že teď mě život tíží.
Co je život? — Přelud, klam.
Co je život? Hrozně vratký
stín, dech dechu jinovatky.
Vše velké je malé jen.
Dnes už vím: život je sen,
i ty sny jsou z jeho látky.

TŘETÍ DĚJSTVÍ

Výstup 1 CLARÍN

CLARÍN Člověk ani neví, kde je,
soud nesoud, v nějaké věži
hnij za to, co víš, a za to,
co nevíš, hned asi věš.
A že máš hlad?, no, tak, chcípni,
nám na tobě nezáleží,
člověk lituje sám sebe,
když řeknou: nu, já ti věřím,
mlč, a krčí rameny,
jako kdyby nevěděli,
že právě ta hlásná trouba
děj se co děj neoněmí,
i kdyby to měla křičet
nevímjaké krysí spřeži
nebo spolku slavíků,
kterými se to tu hemží.
Už se mi i ve spaní
hlavou honí strašné věci,
ten hubuk a všecko kolem,
hloupé jarmareční řeči,
řev a pískot nedočkavců
čekajících na procesí,
kde má hlavní slovo mrskač,
jestli jdou nahoru jedni,
druzí jdou pro změnu dolů,
a pak by div neomdleli
při pohledu na krev, banda,

· kterou předtím neviděli.
Ale že omdlívám hladem,
to nevědí, že?, i vědí,
a že denně louskám spisy
filozofa Nejezchleby
a po nocích, jak jsou dlouhé,
dru zápisy výpovědí
z Blivanského koncilu.
Svaté mlčení se světi
podle jejich kalendáře
a máme půst v téhle zemi
na svatého Animuka,
takže já jsem za mřížemi
vlastně právem, když jsem mukl,
pak se člověk ptá, proč sedí.
Já jsem mukl, že jsem mlčel,
už jen to je zneuctění.
(*Bubny, trubky a hlasy venku.*)

Výstup 2 VOJÁCI. CLARÍN

PRVNÍ VOJÁK (*venku*) Tady je to, všichni za mnou.
Je zavřený v téhle veži,
vyrazte dveře a dovnitř.
CLARÍN Prokrista! Copak mi chtějí?
PRVNÍ VOJÁK (*venku*) Dovnitř.
(*Vstoupí několik vojáků.*)
DRUHÝ VOJÁK Tady je!
CLARÍN Ne, není!
VOJÁCI Pane...

CLARÍN *(k sobě)* Co? Jste opilí?

PRVNÍ VOJÁK Jsme, pane, nespokojeni
s volbou krále, chceme tebe,
nikdy bychom nestrpěli
cizáky.

VOJÁCI Ať žije kníže.
Sláva!

PRVNÍ VOJÁK Veď nás, veliteli.

CLARÍN *(k sobě)* Oni to snad myslí vážně.
Možná že je zvykem v zemi
denně pořizovat krále
a šoupat je do vězení.
Nu co, musím hrát svou roli.

VOJÁCI Přišel tvůj den.

CLARÍN To mě těší,
víte, hoši, jen se bojím,
abychom za den zas nešli,
ona je to vážná věc.

DRUHÝ VOJÁK Tvému otci už jsme řekli,
buď-anebo, a ten z Litvy
musí pryč.

CLARÍN To že jste řekli?
Nejednáte zrovna pěkně
s mým otcem. Jste všichni stejní.

DRUHÝ VOJÁK Jen z věrnosti k tobě.

CLARÍN Budiž,
tak hlavní věc, že jste věrní.

DRUHÝ VOJÁK Ať žije král Segismundo!
Ať žije!

CLARÍN *(k sobě)* Kdo? Co to ječí?
To každý falešný král je
Segismund v té jejich řeči?

Výstup 3
SEGISMUNDO. CLARÍN, VOJÁCI

SEGISMUNDO Kdo tu volá Segismunda?

CLARÍN *(k sobě)* Tak, a konec kariéry!

PRVNÍ VOJÁK Kdo je Segismundo?

SEGISMUNDO

Já.

DRUHÝ VOJÁK *(Clarínovi)* A ten hlupák se jen
šklebí,

a dělal by Segismunda!

CLARÍN Segismunda? Dělej klepy!

To vy jste mě, holenkové,
posegismundovatěli,
to musí být tuhle, koukej,
vy houžvičky, jste snad slepí?

PRVNÍ VOJÁK Velký princ Segismunde,
(pane všech a přede všemi,
kdo jdeme pod tvými znaky,
byť víc proto, že jsme věrní),
tvůj otec, král Basilio,
v domnění, že zmaří nebi
splnit věštbu, podle níž ty
mu máš přinést ponížení
a zlomit jej, chce tě zbavit
práva na trůn a dát zemi
litevskému vévodovi,
ano, tomu cizozemci.
Shromáždil dvůr, už se sešli
a rokují o té věci,
ale lid Astolfa nechce,
pochopil, lid není slepý,
kam by přišel. Ne, to nechce.

A to kruté předurčení
odmítá a pohrdá jím,
proto si jde do vězení
pro tebe, chce, abys vyšel
ze své věže; se zbraněmi
přitáhl do té tvé pouště,
pojď, vyjdi z té hrozné cely,
plebejci, vzbouřené davy,
nuzáci jsou připraveni
vydobýt ti moc a žezlo,
o které jsi oloupený,
volají tě: to tě čeká
svoboda. Slyšíš, co chtějí!

HLASY (*zvenčí*) Ať žije král Segismundo!
SEGISMUNDO Proboha, zas byste chtěli,
abych snil o velikosti,
z které čas udělá střepy?
Zase chcete, abych viděl
mezi stíny, než se setmí,
majestát a okázalost
rozvívanou do povětří?
Zase chcete, abych prožil
zklamání či nebezpečí
moci, jež se rodí zjihlá
a živoří v zneklidnění?
Ne, to nesmí být, to nesmí,
abych byl zas porobený
svým údělem, pochopil jsem,
že život je sen, jen snění:
jděte, stíny, jež mým mrtvým
myslům lžete, že jste těly,
že jste hlasem, stíny stínů

bez hlasu a bez přítelů;
nechci slávu, nechci lživou
velikost a pompu, nechci
přeludy a poblouznění,
které, jak když do pápěří
dechne vánek, odlétají,
rozplynou se, jako květy
dubnového mandlovníku,
sotvaže je vítr zčeří,
znenadání, neodvratně
nedočkavé plátky svěsí,
z poupat vytrásají krásu,
vykroužené světlo sněží.
Já vás znám, ach, znám vás dobře,
vím, že je to s vámi všemi
jak se spáčem v tůni spánku.
Pro mne už ten přelud není,
jsem vyléčen, ne, já chápu:
život je sen, sen a snění.

DRUHÝ VOJÁK Když se ti zdá, že tě klamem,
podívej se pod útesy,
abys viděl, že se dole
zrovna černo lidstva hemží,
a stačilo by jen slovo.
SEGISMUNDO Ano, i to jsem už kdesi
viděl tak jasně jak teď,
a přece to bylo snění.
DRUHÝ VOJÁK To, pane, předtucha vždycky
ohlásí veliké věci,
to je ono, co jsi viděl
ve snu jako v předpovědi.
SEGISMUNDO Snad to byla předtucha,

jak říkáš, a neklame-li,
zasněme se, duše, znovu,
dokud je čas, a čas letí
v tom krátkém životě, sněme,
ale mějme na paměti,
že nás v tom nejlepším vzbudí,
a potom i probuzení
bude o hodně míň hořké,
poučme se od neštěstí,
než přijde, a bude pro smích.
Nuže, jsme už připraveni
na to, že moc, byť se zdála
strašně jistá, nic víc není
nežli půjčka splatná tomu,
kdo ji půjčil? Vzhůru tedy!
Odvažme se všeho. — Díky,
poddaní, že jste mi věrní,
mějte ve mně toho, kdo vás
odvážně vyvede ze tmy
cizí vlády barbarů.
Sami jste si o to řekli,
já nemám strach, kéž bychom se
jako rovní s otcem střetli
a se zbraní v ruce dali
konečně za pravdu nebi:
a on mi pad k nohám... (Bože,
snad mám mlčet, což když se mi
zbortí i to ještě dřív,
nežli přijde probuzení.)
VŠICHNI Ať žije král Segismundo!

Výstup 4
CLOTALDO, SEGISMUNDO, CLARÍN, VOJÁCI

CLOTALDO Co je to za pozdvižení?
SEGISMUNDO Clotaldo.
CLOTALDO Pane. (A na mně
vyzkouší svou krutost!)
CLARÍN (k sobě) Sletí
ze skály jak hnilička.
CLOTALDO Klekám, pane, pomsti se mi.
Vím, že si jdu pro smrt.
SEGISMUNDO Vstaň,
ach, vstaň, ty můj učiteli,
buď mi kompasem a pölem,
abychom nadarmo nešli,
já už chápu, co jsi pro mne
udělal, a jsem ti vděčný.
Nech se obejmout.
CLOTALDO Co říkáš?
SEGISMUNDO Říkám, že sním a že nechci
páchat zlo, když nemáme se
vzdávat dobra ani v snění.
CLOTALDO Pak tě neurazí, pane,
máš-li tohle předsevzetí,
když je i teď připomenu.
Chápu-li dobře, oč běží,
táhneš proti otcí. Ne,
to nechtěj, nemohu, nechci
pomáhat ti proti králi.
Klečím, pane, pomsti se mi,
vím, že je to má smrt.
SEGISMUNDO Zrádce,

jsi zbabělý, jen to řekni.

(Ach ne, kroť se, copak víš,
co je sen a co je bdění?)

Ne, Clotaldo, děkuji vám,
závidím vám, jak jste smělý.

Sejdeme se na bojišti,

služte králi, nechcete-li

sloužit mně. — A my jdeme spolu.

CLOTALDO Děkuji ti.

(*Odejde.*)

SEGISMUNDO Ano, běž si,

jděme vládnout, osude,

sním-li, nebuď mne, a bdím-li,

neuspávej mne, ať to zde

je skutečnost nebo snění,

konej dobro, jež je dobrem

děj se co děj, v snu i v bdění:

chci smět říci: jsi můj přítel!

čeká-li mne probuzení.

Výstup 5

BASILIO, ASTOLFO

BASILIO Ach, všechno hezké, ale jdi a zaraz

koně, kterého rozjančil pach krve.

Zastav si řeku, běž zadržet náraz

pěnové vody, když se zjara hrne,

zadržuj skálu rukama a taras

balvanu cestu, až se z vrchu urve!

Když nápor živlu nikdo nezastaví,

jak teprv zkrotit rozvášněné davy?

To duní z hor, země si v beznaději

čte vyhlášky, a ať je někdo sundá,

slyšíš tu vřavu, nevědí, co chtějí,

Astolfa jedni, druhí Segismunda!

ASTOLFO To je moc pěkné, ale všechno stranou,

není kdy, pane, na pětlesk a slast,

já mám tvůj slib a nemám na vybranou,

ta země je už moje druhá vlast,

a jestli se mi bouřit nepřestanou,

přejde je brzo i ten jejich žvást.

Když hromobití, já mu dodám lesk,

dejte mi koně, sjedu jako blesk. (*Odejde.*)

BASILIO Do budoucnosti vidět je tak hrozné,

když to, co má být, nevyvrátí nic,

a nezbytnému nikdo nevyklouzne,

a když je přijme, předejde mu víc,

ty náhodo, zákone, trpký hrozne,

kdo nebezpečí prchá, jde mu vstříc.

Teď padám pod tím, čemu jsem se přičil,

a nejen sebe, já i zemi zničil.

Výstup 6

ESTRELLA, BASILIO

ESTRELLA Měl bys tam jít, nebo se nezastaví

to vraždění, ten bohapustý zmatek,

na náměstích a v ulicích řvou davy,

je, kam si stoupneš, krve na podpatk,

krev, samá krev, ach, ta země se dáví

svou vlastní krví, krví vlastních jatek,

udělej něco, dokud ještě žije,

neštěstí je to, je to tragédie,

nad naší zemí začíná se smrákat,
kam vkročíš, hrůza, sutiny a pláč,
nic nechci slyšet a chce se mi plakat.

Výstup 7
CLOTALDO, BASILIO, ESTRELLA

CLOTALDO Ach, díky Bohu, že jsem živ a zdrav.

BASILIO Pojd', Clotaldo. A Segismund, co ten?

CLOTALDO Do vězení vpad zaslepený dav,

vylomil dveře, pustili ho ven,

křičeli: Králi, ujmi se svých práv!

a podruhé se viděl potupen,

vzmužil se, vzplanul, měl je kolem sebe,

říkal, že musí dostat pravdu z nebe.

BASILIO Dejte mi koně, ať meč dokoná,

co pomýlila věda pomatená,

je v sázce všechno, zem i koruna,

vlastního syna srazím na kolena. (Odejde.)

ESTRELLA Tak Segismund je slunce, a ne tma,

když vyšel z noci, budu jeho žena:

teď na napjatých křídlech nad propastí

s ním vzletět ze dna do té dálky!

Teď musím, musím být bohyní války.

(Odejde. Řinčení zbraní.)

Výstup 8
ROSAURA, *zadržuje* CLOTALDA

ROSAURA Křik až sem co chvíli zalká,

vím, že jenom na to myslíš,

ale prosím tě mě vyslyš,

já vím, že je všechno válka,

zabíjet a ničit chladně,

ani mě se nevyhnula,

přišla jsem jak lidská nula,

ubitá, já byla na dně,

zachránils mě, dostal k dvoru,

radil, abych vydržela

nežárlit, a já se měla

před Astolfem na pozoru,

ale on ví, že jsem tady,

viděl mě, a jací jsou,

špiní mě dál, s Estrellou

chodí v noci do zahrady.

Já si vzala od ní klíč

a vím, kde si vždycky sednou,

jdi a skoncuj to už jednou,

ať už je ta hrůza pryč.

Když vidím, jak se tam vrtí.

Na něj platí tvrdá pěst,

proboha, jdi, vrať mi čest

a pomsti mě jeho smrtí.

CLOTALDO Snad nemusím ani říkat,

že jsi mi byla hned milá,

jaks přišla a promluvila

(ještě dnes tě slyším vzlykat),

a že jsem ti slíbil pomoc,

a co můžu, pomáhám ti,
svlékla jsi ty mužské šaty,
jak jsem chtěl, snad nešlo o moc,
jenže řeknou: vyjde z domu,
a co dělá. Mluví potom
jak o lehkých mravech o tom,
co uděláš z nerozumu.

A Astolf by přál těm řečem!
Zabil bych ho, než se sběhlo
to s tím princem: nebýt jeho,
už bych nežil, aspoň v něčem
si Astolfa musím vážit,
on se vydal v nebezpečí
kvůli mně, a o to větší,
že si mohl předem zvážit,
co by z toho mohlo být.

A chápeš tu tragédii:
z vděčnosti za to, že žiji,
se mám smrtí odměnit?
Nevím, co bych udělal,
je to vojna na dvě strany.

Čímpak jsem víc zavázaný,
že jsem dával, nebo bral?
Ne, netěší mě to pranic,
piji to trpké až ze dna.

Jeden člověk ve mně jedná,
druhému je z toho nanic.

ROSAURA Ty se bráníš zuby nehty.

Jestli muž za něco stojí,
ví, že dát a vzít je dvojí,
brát špiní a dávat šlechtí.
S tou zásadou dojdeš dál

nežli s těmi svými řečmi,
ty mu nemusíš být vděčný,
jestli on ti život dal
a ty mně, je přece jasné,
že to pěkné v tobě zlomil,
když v šlechetném vidíš omyl.
To mně vděčíš za víc. Vlastně
máš to tvrdý komisárek,
u něho čest, u mně dluhy,
mně dáš to, co ti dal druhý,
to je vlastně jeho dárek.
Ne, ty musíš pomáhat
cti, která je ohrožená,
to ti musí říkat žena,
že dávat je víc než brát?

CLOTALDO Dávat šlechtí, dáš-li s chutí,
to máš pravdu v tomhle směru,
ale měl bych, když už беру,
alespoň říct: děkuju ti.
Co jsem dal, snad za to stojí,
je mi ke cti, že mé jméno,
šlechtí aspoň to, ty ženo!,
nech je s díky na pokoji.

ROSAURA Ty to vidíš z druhé strany,
zachránils mě, tys to byl,
ale což jsi netvrdil,
že ten život poplivaný
není život, a jsme tu:
já vlastně nic nedostala,
to, co mi tvá ruka dala,
nebyl život k životu.

Ta štědrost ti s vděkem splývá,

jsi — a to je úskalí —
míň štědrý než uznalý:
ale já chci být zas živa,
to je život na spadnutí,
tenhle život nekonečný,
dávej a pak si buď vděčný,
i já řeknu: děkuju ti.

CLOTALDO S tím nebudem do večera
hotovi, ach, to je zmatek,
víš co, dobrá, dám ti statek
a ty půjdeš do kláštera,
jinak nevím, na tvém místě
by to musela vzít každá,
co tě čeká?, buďto vražda,
anebo to útočiště:
ty se vyhni úskalí,
a já budu loajální,
k tobě štědrý, až bůh brání,
k Astolfovi uznalý.
Máš málo? Moc špatně jedná,
kdo si váží obou? Víc,
víc by ti nevyšel vstříc,
být tvým otcem, ach ty jedna.

ROSAURA Být mým otcem ty, pak snad,
snad bych tu urážku spolkla,
ale takhle, nejsem holka...

CLOTALDO Ale co chceš udělat?

ROSAURA Zabít ho!

CLOTALDO Ne!

ROSAURA To je trest!

CLOTALDO Kde se v tobě bere síla?
Ani nevíš, čím jsi byla.

Co tě to tak žene?

ROSAURA Čest.

CLOTALDO On je, musíš uvážit...

ROSAURA Pro mou čest bláto a kal...

CLOTALDO ... Estrellin manžel a král.

ROSAURA To, Bůh svědek, nesmí být.

CLOTALDO Šílenství.

ROSAURA Nelidské drama.

CLOTALDO Tak se mu braň.

ROSAURA Nemám čím.

CLOTALDO Ale potom ztratíš...

ROSAURA Víím.

CLOTALDO Život i čest.

ROSAURA To víím sama.

CLOTALDO Co chceš vůbec?

ROSAURA Umřít!

CLOTALDO Krev!

To je zášť!

ROSAURA Ne, to je trest!

CLOTALDO Bláznoství!

ROSAURA Ne, je to čest!

CLOTALDO Běsnění.

ROSAURA Ne, jenom hněv.

CLOTALDO Což ti není pomoci?

Tak zlá je ta vášeň?

ROSAURA Zlá.

CLOTALDO A kdo ti pomůže?

ROSAURA Já.

CLOTALDO Copak musíš?

ROSAURA Musím, chci.

CLOTALDO Cožpak vskutku nelze ničím...

ROSAURA ...zdržet ty, co volá zhouba? (Odejde.)

CLOTALDO Počkej, dcero, půjdem oba,
znič se, znič, i já se zničím. (Odejde.)

Výstup 9
Bojiště.

SEGISMUNDO, *oblečený v kožích,*
VOJÁCI *na pochodu,* CLARÍN.
(Bubnování.)

SEGISMUNDO Kdyby mě viděl Řím,
ten starý Řím, když hrával ještě prim,
poznal by vrchol blaha:
to nebývalo, tak závratná dráha,
a nebylo by k víře,
že těmhle vojskům může velet zvíře,
kterého se už hrozí
s tím nahoře i všichni pánibozí!
Leť ale níž, můj duchu,
ať nedojde ten věhlas příliš sluchu,
má-li být jenom krátký
a mě má mrzet, až poběžím zpátky
tam, odkud v snách jsem vyšel,
že jsem ho získal, abych o něj přišel;
jen opatrně zatím,
čím bude menší, o to méně ztratím.
(Trubka.)

CLARÍN Vidíš, jak toho koně
ostruhou popohání,
že přímo letí, páni,
tohle je ale kočí.
Ne, žena, a jak krásná.

SEGISMUNDO Až přecházejí oči.
CLARÍN Rosaura! Ach, má milá...! (Odejde.)
SEGISMUNDO Nebesa mi ji přece navrátila!

Výstup 10
ROSAURA, *v kabátci, s mečem a dýkou.*
SEGISMUNDO, VOJÁCI

ROSAURA Segismundo, slunce země,
ujmi se veliké role,
rozzáři se nad nebohou
ženou, která klečí dole,
ujmi se jí, že je žena
a nešťastná, žena holé
neštěstí, dvě věci, které,
i když stojí o samotě,
bohatě postačí, aby
zavázaly toho, kdo je
muž a muž si říká. Třikrát,
třikrát ses ohlédl po mně
s údivem a potřetí
nevíš, kdo jsem, nesu v sobě
tři převleky a tři tvary.
Poprvé jsem přišla k tobě
do vězení jako muž
a v té hrůze vyhnancově
jsem našla lék pro své hrůzy.
Potom jsi mě viděl v domě
svého otce jako ženu,
v tom snu o královské pompě,
jež byla jen přelud, stín.

Poznáváš mě po podobě?
Potřetí jdu jak směs obou
v jakési podivné formě
ženy-muže, se zbraněmi
na té dámské garderobě,
a potřetí s úmyslem
vypovědět ti své hoře,
já potřebuji tvou lítost.
Já se narodila v Litvě,
matka musila být krásná,
podle jejích žalů soudě,
zadíval se do ní zrádce,
nevím kdo, i když vím hodně,
a musel za něco stát,
odvaha zůstává v rodě,
a jako jsem ztělesnění
myšlenky, pak ne zas, bože,
tak hloupá, abych ho měla
za boha, co jako onen
zlatý déšť, labuť a býk
se pokochá bohorovně
Evropou, Ledou či kým
a jde po svých, panebože,
ale snad jsem naznačila
víc než dost, a ať je kdo je,
moje matka dala zkrátka
na slib toho povětroně,
který slíbil hory doly
a potom nedostál v slově:
byla krásná jako nikdo
a vytrpěla si svoje,
jak všechny, ještě dnes pláče

nad Eneášem své Tróje,
který u ní prosím nechal
i svůj meč, snad právě pro mě,
a já ho nepustím z ruky,
dokud se nedočkám konce
té ohavné historie.
Z toho svazku mého otce,
jemuž nelze říci sňatek
ani zločin v této době,
třeba jeden splývá s druhým
a oba jsou jejím plodem,
jsem se narodila já
a podědila jsem hodně
po matce, a když ne krásu,
tedy štěstí ke své škodě,
i ten příběh života
tak smutný, že jsme si obě
podobné jak vejce vejci.
Co ti mám říct, nemám otce,
a přitom jsem narazila
taky na jednoho sobce,
který mě připravil o čest.
Astolfo... Ach, to je hrozné,
jen to jméno vyslovím
a u srdce mě tak bodne,
strašné jméno nepřítele,
jímž se v duchu drásám posté!
Zapomněl a popřel všechno,
co jsme žili, bože, co jsme?
(vždyť ona se zapomene
i paměť, když láska dojde),
jak to žijem, přijde, vidí

kořist vábnější a prostě
se zasnoubí s Estrellou,
s tou hvězdou vyšlou k mé zhoubě.
Jak to, že jsou hvězdy, které
spojují, co patří k sobě,
a jiné, co rozdvojují
spojené; a jim to projde!
Pošpiněná, pro smích, smutná,
já se motala jak potmě,
já nežila, jak mně bylo,
šléná, jen ležet v hrobě,
učiněný zmatek pekla
vtělený v mém Babylóně.
Ale doma ani muk,
ticho jako na hřbitově,
(jsou muka a trápení,
úzkosti tak nevýslovné,
že cit mluví líp než ústa),
matka se jen mlčky po mně
dívala, až jednou sama
prolomila mříž, a bože,
úzkosti se vyhrnuly
z hrudi jedna přes druhou, že
klopýtaly a já plačky
řekla všecko od a do zet,
vyslechla mě, pochopila,
nemusíme mluvit dlouze
o tom, co zažil i druhý,
i úzkosti rozplynou se
nebo aspoň trošku zmírní.
Na něco je taky dobře,
že máme i špatný příklad.

Poplakaly jsme si obě,
ona nade mnou, já nad ní.
Nejsnáz odpouští vá soudce,
který jednou něco spáchal,
a není to jen ctnost z nouze.
Řekla mi: „Vem si ten meč,
jdi do Polska, ať je co chce,
snaž se dostat mezi šlechtu,
nos ten meč na jejich dvoře
všem na očích, snad se jeden
mezi nimi najde, kdo se
zastane ubohé dívky
a utěší její hoře.“
A tak jsem šla, zbytek víš,
v horách jsem ztratila koně,
zabloudila, přišla pěšky,
ani nevím jak, k tvé kobce,
pořád vidím ten tvůj úžas.
A šlo by to se mnou z kopce,
nebýt Clotalda, to on
vyprosil u tvého otce
pro mne milost, chtěl, abych si
vzala ženské šaty, dobře,
k Estrelle mě dostal, pravda,
žila jsem na vašem dvoře,
běhala jsem za Estrellou,
překážela Astolfově
lásce, nebo co to je,
jak se dalo, a v té době
jsi mě viděl jako ženu,
v té první, původní formě,
která tě tehdy tak zmátla.

Nu, jenže teď Clotaldo mě
přesvědčuje, že čest nečest
nemám bránit Astolfově
sňatku s krásnou Estrellou
v zájmu státu, táhnout prostě.
A když vidím, Segismundo,
že se taky chystáš k pomstě,
protože je načase
vyrazit mříž v téhle kobce,
kde jsi zvíře, kde jsi kámen,
do kterého každý kope,
chtěla bych jít s tebou na ty,
co se drží tvého otce,
nevrtí hlavou, na té ženské
parádičce je i tohle:
pancíř, Diana je pod ním,
navrchu je Pallas, obě
v jednom těle, které musí
vláčet hedvábí i ocel.
Slyšíš, je to v našem zájmu,
jít do toho spolu, pojďme,
musíme jim stůj co stůj
překazit to jejich podlé
čáchrování s líbánkami,
nemůžu jak hodná v koutě
přihlížet, jak láká druhou,
panebože i k tvé škodě,
protože když ti dva spráhnou
svoje státy, dostanou tě
na kolena, dřív než myslíš,
je jich moc, ó těch je hodně.
Přemlouvám tě jako žena,

pro ženu jdi, když ne pro mě,
vydobýt čest a jak muž;
říkám, ubraň, co je tvoje.
Jak žena jitřím tvé city,
jak žena vylévám bolest,
jako muž ti chci být platná,
jako muž chci s tebou dovést
mužskou záležitost k cíli.
Ale jestli sáhneš po mně
jak po ženě, zabiju tě
jako muž, když mu jde o čest.
I v milostném zápase
budu žena, která dojme,
a muž, který klade odpor,
muž, který se pro čest porve.
SEGISMUNDO (*k sobě*) Jestli je pravda, že sním,
znič mou paměť, není možné,
že by se nám do snu vešlo
tolik zdání o životě,
jež se vzpírá nepaměti,
až nám celou duši odře.
Buď nepaměť, nebo únik,
ale kam a odkud? Dobře,
když jsem to velké žil ve snu,
jak to, že ta žena pro mě
má zprávu o věcech bytí,
které bych poznal i potmě?
Pravda to byla, ne sen!
A když pravda (ale to je
stejný zmatek, ne-li větší),
proč jí život podvědomě
říká sen? Snad že to velké

se podobá snu tak hrozně,
že skutečnost máme za lež,
lež tonoucí v nejistotě,
a vysněné za skutečnost.
A mají tak blízko k sobě,
že je otázka, zda to,
co žijem a na životě
hmatáme, je lež, či pravda.
Napodobuje tak dobře
kopie ten originál,
že pochybujeme o něm?
Ale když je tomu tak
a všechno se nemohoucně
rozplyne jak stín, moc, věhlas,
velikost, i teplo v domě,
pak berme, co dává chvíle,
a užijme ve své době,
co můžeme užít ve snu.
Hle, Rosaura, chvíle, moje
příležitost, hrozně krásná,
pospěš si, než bude pozdě,
lásko, zlom šlechtynost, dělej,
že nic nevíš o zákoně
důvěry, s kterou tu padla
na kolena, vyhov touze,
oddej se snu, než ti zhořkne
v procitnutí. — Ale ovšem,
vždyť odporuji sám sobě.
Když je to sen, stojí za to
přinést marné slávě v oběť
slávu věčnou? Není čistá
minulost sen o životě?

Vida, tys měl z pekla štěstí,
ale jednou řekneš: bloude,
paměti, až znovu sáhne
po plodu, jež ráda loupe,
vždyť to byl sen bezpochyby,
co jsem žil, už sen i pro mne.
Hle, jak moje procitnutí
klamným zdáním oči promne:
krásný plamen je ta rozkoš,
z něhož vítr vane popel,
a my běžme za věčností,
ať námi ta sláva prolne,
jděme tam, kde nespí štěstí,
kde velikost dýchá volně.
Rosaura je zneuctěná,
a muž, muž jde vždycky rovně,
vrací čest, a nebere ji,
nuže, to je úkol pro mě,
dobýt její cti, a dřív
než koruny, z cesty moje
příležitosti. — A vzhůru, (Vojákovi)
čekají nás velké boje,
dříve nežli temný stín
pohřbí v olivové vodě
tepané sluneční zlato.
ROSAURA Ty odcházíš? Ani slovem
nerozptýlíš moji úzkost,
nestojí ti moje bolest
za jediné slůvko, pane,
nebo pohled, jak je možné,
že nezvedneš ke mně tvář?
SEGISMUNDO Žádá to čest, Rosauero, ne,

jestli mám být milosrdný,
musím teď být krutý k tobě,
odpovídá ti má čest,
hlas nemá sil na odpověď,
mlčím, ať promluví činy,
nemohu pozdvihnout pohled,
nesmí hledět na tvou krásu,
kdo na tvou čest má mít ohled,
ne, nechtěj to na bolesti,
dokud nepřestane bolet.
(*Odejde v doprovodu vojáků.*)

ROSAURA To mi dává hlavolam?
Co myslil, to bozi vědí,
dvojsmyslnou odpovědí?
Copak toho málo mám?

Výstup 11
CLARÍN, ROSAURA

CLARÍN Hele, zase jeden z party!

ROSAURA Ty, Claríne? Kdes byl?

CLARÍN Ale,
darmo mluvit, v kriminále,
čekal, až smrt rozdá karty,
trumf sem, trumf tam, stará vědma,
najde ho vždycky, když sejme.
Ten můj život, to je zřejmé,
byl jenom zelená sedma.
Už jsem si to urovnával,
že to všechno vyložím.

ROSAURA Co všechno?

CLARÍN Všechno, co vím,
čí jsi a tak... To je kravál! (*Bubny.*)

ROSAURA Co je to?

CLARÍN Je z toho ouzko,
prorazili obleženou
hradbu paláce a ženu
na Segismundovo vojsko,
ano, přešli do útoku.

ROSAURA Svět se zbláznil docela,
bože, jak jsem zbabělá,
nestojím po jeho boku.
Co rád! Urvi, co se dá,
svět se ve své špíně válí! (*Odejde.*)

Výstup 12
CLARÍN. VOJÁCI *za scénou*

HLASY Ať žije král. Sláva králi!

JINÉ HLASY Vpřed! Ať žije svoboda!

CLARÍN Svoboda a král ať žijou!,
když uznají, že má právo
žít si po svém, bravo, bravo,
jenom když mě nezabijou,
pro mě se to nekoná,
dejte mi s tím všichni svátek,
dokud nepřestane zmatek,
hrajú roli Nerona,
s kterým už nic, blázni, nehne,
jen má maličkost mě pálí,
schovám se a že mu hráli,
ať popelem všechno lehne,

ať zadává chrta chrt,
(*Schová se; bubny, třesk
zbraní.*) tady je mír, jdi si, chceš-li,
smrt stojí za starou grešli,
tady mě nenajde smrt.

Výstup 13

BASILIO, CLOTALDO a ASTOLFO *na útěku.*
CLOTALDO *v úkrytu*

BASILIO A teď už jen oprátku.

Král a otec. Jsem jen troska.

CLOTALDO Pohroma, všechna tvá vojska
ustupují ve zmatku.

ASTOLFO Zrádce vyhrál, ach, ti spratci!

BASILIO To vždycky z bílých jsou černí,
ti, kdo zvítězí, jsou věrní
a poražení jsou zrádci.

Ach Clotaldo, prchněme
před tím hrozným, krutým synem,
přece tady nezahynem.

(*Výstřel a Clarín se zřítí z úkrytu.*)

CLARÍN Panebože!

ASTOLFO Kdo to je?

Ty se nám pleť pod nohy,
vojáku, a právě ty,
celý krví zalitý.

CLARÍN Ach, já člověk nebohý
se snažil uniknout smrti,
a zatím jsem jí šel vstříc,
nezachránf před ní nic,

není před ní uniknutí,
té se z očí neztratíš,
vždycky najde, koho hledá,
smrti se uniknout nedá,
čím víc prcháš, tím jsi blíž,
pro smrt není tajných míst,
jděte, jděte, jděte zpátky
na svou řež a na své jatky,
tam jsi před ní stejně jist
jako v tom nejhlubším lese,
smrt je jako cesta domů,
není síly proti tomu,
k čemu osud rozhodne se,
jděte, je to bludný kruh,
není před ní uniknutí,
prcháte-li, jdete k smrti,
(*Klesne za scénu.*) jestli smrt vám určil Bůh.

BASILIO Prcháte-li, jdete k smrti,
jestli smrt vám určil Bůh.

Jako by nám ze tmy bludu
k světlu oči otvírala
ta mrtvola, která mluví
ústý rány, jejíž vláha
je zakrvácený jazyk,
a říká, že lidská snaha
odporovat vyšší síle,
příčině příčin, je marná!

Já se snažím, aby země
svodům smrti nepropadla,
a zatím ji vleču tam,
kde vládne smrt, chtíč a vražda.

CLOTALDO Snad, pane, osud ví všechno

a neunikne mu žádná,
ani sebeužší stezka,
není ale pro křesťana
jiná možnost než se bránit.
ráně, dokud nedopadla,
dělej něco proti tomu
osudu, ať přijde zkrátka,
když to nejde vpřed, jsou ještě
otevřená zadní vrátka,
braň těm hrůzám, jak to jde,
a nečekej.

ASTOLFO To je pravda,
jediná rozumná věc
je zmizet, dej na Clotalda,
ani mě, a že jsem mladý,
nic jiného nenapadá,
v houští je kůň, porod větru,
nečekej na toho ďábla,
sedni na koně a ujeď
a já ti budu krýt záda.

BASILIO Přeje-li si mou smrt Bůh
a smrt po mně ze tmy sahá,
chci jí stanout tváří v tvář,
dnes a tady dočkám vraha.

(Řinčení zbraní.)

Výstup 14

SEGISMUNDO, ESTRELLA, ROSAURA, VOJÁCI,
DRUŽINA. BASILIO, ASTOLFO, CLOTALDO

VOJÁK Jen skály a kře, ať visím,
jestli král se neschovává
v houští.

SEGISMUNDO Tomu nepomůže
ani křoví, ani skála,
obrátime každou větev,
přece nezmizí jak pára.

CLOTALDO Uteč.

BASILIO Proč?

ASTOLFO Snad nechceš...?

BASILIO Ano,
chci, Astolfo, marná snaha.

CLOTALDO Co?

BASILIO Zvolit, Clotaldo, to,
co lze vybrat z toho mála.
(Segismundovi) Zde jsem, princí, hledáš-li mne,
na kolena otec padá: *(Poklekne.)*
pojď, šlápní mi na krk, můžeš,
ten koberec, to je hlava,
a to bílé, to jsou vlasy,
dupni, rozdrť pod nohama
korunu, majestát, úcty,
pokálej mě jako blázna,
zotroč, poniž, utři o mne
ruce od krve a bláta,
naplň osud, přesně jak to
nebesa předpovídala.

SEGISMUNDO Vzácný dvore této země,

jen pár slov, tady se stala
zvláštní věc a jste jí svědky,
podivná a nevídaná.

To, co stanovilo nebe
a co boží ruka psala
na blankytnou desku písmem,
které jako nitky zlata
obkružuje modrý papír,
to není klam, to je pravda.

Tahle slova nikdy nelžou.

Ale lhát, páni, a klamat
může ten, kdo vykládá je,
aby jemu byla platná.

Hle, otec: myslil, ta bytost
má být děj se co děj špatná,
musím se jí chránit, jenže
ta bytost se proto stala
zvířetem, tou lidskou zrůdou,
a byť byla nevímjaká
svým rodem, vznešenou krví,
pokorná, mírná a tvárná,
tenhle způsob života,
výchova až hrůza špatná,
co z ní měla vytlouct zvíře,
z ní to zvíře udělala.

Ale když někomu řeknou:

„Tahle šelma krvelačná
tě má zabít,“ co udělá?,
má ji budit, kdyby spala?

Když řeknou: „Tvým vlastním mečem
jednou padne tvoje hlava,“
bude dávat čepel k hrdlu,

aby hrdlo podřezala?

Když řeknou: „Proud vod tě pohřbí
v hrobě stříbra,“ bude skákat
do rozbouřeného moře,
když vyklene kadeřavá
horstva křišťálu a vrší
strmé hory sněhu zjara?

Otec to tak udělal:

budil šelmu, která spala,
ze strachu vyndával meč,
až ho čepel pořezala,
stál u rozbouřených vln
a jedna ho s sebou stáhla.
A jestli mé šílenství
bylo šelmou, která spala,
bezvětrím a mečem v pochvě,
k čemu msta a vrávoravá
nespravedlnost? Tím víc
moji špatnost rozdmychala.
Zdolat osud! Osud se dá
zdolávat jen poznenáhla.

A potom jak taky zmoci
hrůzu dřív, nežli se stala?

Oddálit ji pokorou, snad,
to je půda pod nohama,
ale zmoci, ne to nejde
dřív, nežli je hrůza sama.

Nuže, buď nám příkladem
tahle vzácná podívaná,
tenhle div, ten zázrak, hrůza
jak stvořená pro divadla:
otec klečí u mých nohou,

koruna do prachu spadla,
jak zněl ortel nebe. Jenže
byla-li mu málo platná
všecka snaha zabránit mu,
co zmohu já, co má chabá
síla a můj rozum svede,
když se větší moudrost vzdala? —

(Královi) Vstaň, pane, podej mi ruku,
nebesa ti ukázala,

že vzpírat se jim je omyl.

Mně však soudit nepřipadá,
už pokorně mlčím, trestej:
teď tvůj syn před tebou padá.

BASILIO Tímhle skvělým činem, synu,
ses mi vrátil z nenávratna,
jak tě vidím v tomhle světle,
patří ti vavřín a palma
a korunují tě činy.
První volám sláva.

VŠICHNI Sláva!
Ať žije náš Segismundo.

SEGISMUNDO To byla jen malá splátka
vítězství, největší čeká:
mám přemoci sebe sama. —
Jdi, Astolfo, podej ruku
Rosauře a splať, co žádá
její čest, kterou jsi dlužen.

ASTOLFO Něco dlužím, to je pravda,
ale uvaž: neví, čím je,
tají to před ní i matka,
nevědět, koho si beru,
to je, chápeš, trochu hanba...

CLOTALDO Dost, na čest jí nesahej,
tu bráním já, je to dáma,
stačí, když řeknu, že otec
stojí před tebou!

ASTOLFO Propána!

CLOTALDO Chtěl jsem mluvit, až to bude
v pořádku a ona vdaná,
ale to je dlouhý příběh:
je to moje dcera zkrátka.

ASTOLFO Ale potom splním slovo
hrozně rád. Pojď, ty má sladká...!

SEGISMUNDO Výborně. A aby si nám
Estrella nestěžovala,
že jí berem ženicha,
o kterém jde jen ta chvála,
rád bych jí dal jiného,
který si s ním nezavdává
ve cti ani v zásluhách.
Jen kdyby ho měla ráda!
Buďte vy mou ženou.

ESTRELLA Bože,
já se ve snu nenadála
takového štěstí!

SEGISMUNDO Díky.
Bože můj, a pro Clotalda,
který věrně sloužil otci,
mám své přátelství a úctu
i odměnu, kterou žádá.

VOJÁK Když jsi štědrý k odpůrcům,
nezapomeň na vojáka,
který nasazoval život,
aby padla stará vláda

a dostal tě z vězení.

Co mu dáš?

SEGISMUNDO Ach, stará garda!

Viš co? Doživotní žalář,
silnou stráž a pevná vrata,
nepotřebujeme zrádce,
když je dovršena zrada.

BASILIO Ten se změnil k nepoznání.

ASTOLFO Panebože, to je hlava.

CLOTALDO Odkud se ten vtíp v ní bere?

SEGISMUNDO Žádný div, když jak je mladá,

má za učitele sen,

ještě teď mne nahlodává

úzkost, že se jednou vzbudím

tam, kde bude zleva zprava

holá zeď, a jen to zdání

je jak smrt, když na mne sahá.

Teď už vím, že lidské štěstí,

ta hmota nám strašně drahá,

nakonec mine jak sen;

dokud chvíle vrchovatá

radostí nám nepomine,

chtěl bych říci: odpusť, odpusť

vinu, která na nás padá,

neboť ušlechtilá srdce

odpouštějí, a jak ráda.

Konec

SVĚTOVÁ ČETBA

Svazek 509

Řídí Jifina Zumrová

PEDRO CALDERÓN DE LA BARCA

ŽIVOT JE SEN

*Ze španělského originálu *La vida es sueño* (ve svazku *El alcalde de Zalamea, La vida es sueño*), vydaného nakladatelstvím *Espasa Calpe, S. A., Madrid 1976*, přeložil a předmluvu napsal *Vladimír Mikeš*. Grafická úprava *Františka Muziky*.*

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 3975. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1981. Odpovědný redaktor *Jan Schejbal*.

Vytiskl *Mír*, novinářské závody, n. p., závod 1, Praha 1, Václavské nám. 15. 6,40 autorských archů, 6,56 vydavatelských archů. 605 22 825. Vydání první. Náklad 3500 výtisků.

01-059-81
13/52 Kartonované 14 Kčs